

Nuortaistolaisuuden synty I

Ratavarren ryhmä ja muut varhaiset nuorleninistit (1967)*

KIMMO RENTOLA

ABSTRACT

After the New Left disintegrated in 1969, it was mainly subsumed into different brands of Leninism. In Finland, the main successor of the New Left was the Taistoite movement, that is the Pro-Soviet minority fraction of the Communist Party. How come? This is the theme of the author's research, of which this article is the first chapter. The emergence of the first Young Leninist groups in 1967 is examined as well as the crisis of traditional working-class culture, which broke the back of the official Communist Youth League. This is narrative history based on original private and public documents and oral sources.

Tulevan nuortaistolaisuuden ydinryhmä alkoi hahmottua syksyllä 1967.¹

Sitä voisi kutsua 'ratavarren ryhmäksi'.

Ehkä kotipaikat eivät olleet sattumaa: pääradan varsi oli 60-luvun rakennemuutoksen kotikenttää. Siellä siirryttiin nopeassa tahdissa työläispuujunasta lättähattuun ja siitä sähköjunaan.

* Artikkelin on ensimmäinen luku laajemmasta kokonaisuudesta, jossa tarkastellaan nuortaistolaisuuden syntyä 1967–71. Se on kasvanut alustuksesta, jonka pidin Työväen historian ja perinteen seuran vuosikokouksessa helmikuussa 1990. Koska olen puhunut aiheesta myös politiikan tutkimuksen päivillä ja sosiologipäivillä, kommentoijia on kertynyt sen verran että jätän nyt nimet tässä luettelematta. Kiitän kaikkia ja erityisesti ymmärtäjämiä kommentteja, koska ne pakottavat ajattelemaan tarkemmin.

¹ Erikseen mainitun kirjallisen aineiston lisäksi kuvan rakentamisessa on käytetty Aku Alasen (21. 3. ja 2. 6. 1982), Alpo Halosen (14. 8. 1981) ja Jaakko Laakson (3. 6. 1982) haastatteluja. En tehnyt noita haastatteluja kirjoittaakseni taistolaisuuden historiaa: tutkin silloin erään Heikki Hedmanin elämää, mutta en ole saanut sitä työtä valmiiksi. Siitä on ilmestynyt jakso '69–71', *Kulttuurivihkot* 1988. Alasta ja Laaksoa olen haastatellut perusteellisesti uudelleen 1990, samoin Toivo Autiosaarta 3. 10. 1990. Tulkinnat eivät tietenkään ole heidän. Olen saanut käyttööni myös Aku Alasen papereita (AAP). Näistä papereista samoin kuin kaikista haastatteluista: kiitos.

Aku Alanen² Järvenpäästä, Jaakko Laakso³ Kervalta ja Toivo Autiosaari⁴ Korsosta tutustuivat Keski-Uudenmaan teinitoiminnassa, ensimmäistä kertaa syksyllä 1966 keskustelutilaisuudessa, joka liittyi nuorison liikehdintään rukouslauantaiden tanssi-

² Aku Alanen (s. 1948) oli Uudenmaan sosialistisen nuorisoliiton (USNL) puheenjohtaja 1970–74 ja kuului taistolaisen nuorisoliikkeen johtoelimeen KTR:ään sen perustamisesta 70-luvun puoliväliin. Hän opiskeli tilasto- ja taloustieteitä Helsingin ja Berliinin yliopistoissa ja on toiminut virkamiehenä lähinnä Tilastokeskuksessa, ottamatta enää aktiivista osaa politiikkaan.

³ Jaakko Laakso (s. 1948) kuului taistolaisen nuorisoliikkeen johtoon 70-luvun puoliväliin saakka. Hänkin suoritti loppututkimuksen valtiotieteellisessä. Laakso on Vantaan valtuustossa ja on pyrkinyt useaan otteeseen eduskuntaan. Lähimmäksi hän pääsi vuonna 1975, mutta SKP:n Uudenmaan piirisihteerin Markus Kainulaisen luottomiesten junailemien viime hetken äänisiirtojen avulla hänet saatiin pudotetuksi ja Kainulainen valituksi. Laakso on Tiedonantajan eduskuntatoimittaja; presidentti Mauno Koiviston on katsottu sopulipuheellaan viitanneen hänen vaikutusvaltaansa. Vaikutusvalta on perustunut mm. hyviin yhteyksiin Neuvostoliiton lähetystöön. Tämä »lahjakas väittelijä, intellektuelli ja täysi kettu» esitteli Matts Dumellille ne kaksi neuvostoliittolaista, joiden kanssa harjoitettu toiminta tuotti Dumellille vankilatuomion. Ks. Matts Dumell: *Minä vakooja*, suom. Arto Häilä, Tampere 1983, s. 23.

⁴ Toivo Autiosaari (s. 1949) lähti syksyllä 1968 DDR:n

kieltoa vastaan. Ratavarsi oli liikehännän tukialuetta ja Korson Tanhurinteent mellakka sen näyttävimpiä tapauksia. Toivo ja Jakke olivat molemmat mellakassa mukana, tuntematta vielä silloin toisistaan.⁵ Kolmikko huomasi ajattelevansa samaan suuntaan, radikaalin vasemmistolaisesti. He alkoivat liikkua yhdessä ja syksyllä 1967 pohtia mihin ryhtyä. Sinä talvena he löysivät hengenheimolaisikseen Alpo Halosen⁶ Lahdesta ja Kaarina Kalliomäen⁷ Helsingistä. Nämä viisi teiniä olivat tulevan nuortaistolaisuuden varhaisin ydin. Kaksi heistä ei ollut enää paikalla kun liikkeeseen muodostui ns. johto: Autiosaari lähti opiskelemaan DDR:ään, Kalliomäki eli *Pieni punainen* samoin sinne ja sieltä norjalaisen kommunistimiehen mukana Osloon. Hän on kuollut.

He olivat oppikoululaisia, mutta työläiskodeista, alkuperäinen kolmikko vielä kansandemokraattisista.

Aku Alasen isä oli paikallispoliitikko, kotinsa itsevaltiias, kirvesmies, suulaampi mutta muuten samoja vanhan koulun stalinisteja kuin Patu Hautojärvi, Paasikiven pelkäämä vallankaappaja. Aku joutui koulussa elämään sen tosiasian kanssa, että hän oli paikkakunnan tunnetuimman kommunistin poika. »Aku oli meidän koulun originellein henkilö, se taisteli hyväksymisensä puolesta kehittämällä sen erikoislaatuisuutensa taiteeksi: tämä on niin kova juttu että tähän ei ole kellään mitään sanomista»,

Bogenseehen Wilhelm Pieck -kouluun, josta palattuaan hän kävi armeijan ja muutti opiskelemaan Tampereelle. Hän osallistui lyhyen aikaa opiskelijatoimintaan ja toimi sitten puoluepiirissä eri tehtävissä, ja lopuksi Helsingissä »säätien asiamiehenä» eli käytännössä Taisto Sinisalon poliittisena sihteerinä. Vähemmistötaustaisten kolmaslinjalaisten tapaan hän joutui pois politiikasta 80-luvun alussa. Sen jälkeen hän on toiminut varastomiehenä Tampereen Tebooililla.

⁵ Rukouslauantailiike herätti 60-luvun radikaalipiireissä ambivalentteja reaktioita: »livet måste segra, och det segrar», hehkutti runoilijanimerkki Jak Diamond ('Ynglingarna i Korso', FBT no 1/1965, s. 41–42), mutta Sadankomitean ulkomaista vierasta kuljettanutta Pekka Peltolaa ei innostanut »mekastavan nuorisojoukon juoksentelu ympäriinsä» ('Peggy Duff maailmanrauhan hyväksi' *Ydin*, näytynumero 1966, s. 15). Rukouslauantailiikettä korosti erityisesti haastattelussaan 7. 8. 1990 Jaakko Laakso. Toivo Autiosaaren haastattelu 3. 10. 1990.

⁶ Alpo Halonen (s. 1949) kuului taistolaisen nuorisoliikkeen johtoon 80-luvun alkuun saakka, viimeksi Suomen demokraattisen nuorisoliiton varapuheenjohtajana. Halonen oli SKP:n hajotessa lähellä ns. kolmatta linjaa ja joutui Autiosaaren tavoin pois politiikasta. Hän meni rakennuksille töihin, opetteli muurarin ammatin ja on toiminut siinä. Hän oli Sanomalan suuren työmaan pääluottamusmiehenä Vantaalla.

⁷ Kaarina Kalliomäestä olen saanut tietoja paitsi näistä mieshaastatteluista myös Margareta Tolvaselta 24. 9. 1990. Hän oli samalla kursilla Wilhelm Pieck -koulussa.

senaikainen tyttöystävä kuvaa.⁸

Myös Toivo Autiosaaren kotoa löytyi jäsenperhe⁹; isä oli vanha puolueen jäsen, elintarviketyöläinen. Siellä vieras sai syödä makkaraa niin paljon kuin jaksoi. Toivo oli perheen neljästä pojasta nuorin ja ainoa joka pantiin oppikouluun.

Jaakko Laakso oli äidin poika: heillä poliittisen tahdin määritteli äiti, joka oli kommunistien kannattaja, mutta ei puolueen jäsen. Isä oli aikoinaan kuulunut SKDL:ään, koska se oli tapana sukeltajapiireissä. He olivat kumpikin alkujaan punaorpoja. Jaken eno oli aktiivikommunisti, Turun piirissä.

Kommunistiksi tuleminen perinteinen reitti, koti, pioneirit, nuorisoliitto ja viimein puolue, oli siis näille nuorukaisille tuttu ja tarjona, mutta se ei enää toiminut. Isien maailma oli niin erilainen ja etäällä, ettei aate enää periytynyt itsestään.

»Kaikki käy vaikeaksi, itsestään selvä vain ei löydy», kotitaustaltaan kansandemokraattinen kirjailija Ralf Nordgren kuvasi aatteen periytyksen katkosta omaelämäkerrallisessa romaanissaan *Med* (1968). Mutta perinne oli yhä niin lujassa, ettei sitä voinut hylätä kokonaan: »Kyllä, kyllä, mutta tahdon itse päättää missä olen mukana, minä en tahdo olla sidottu edeltä käsin!»¹⁰

Pieniä vasemmistolaisia koululaisryhmiä syntyi samaan aikaan muuallekin. Ratavartelaiset tunsivat lähimmät, Helsingin ja Hyvinkään ryhmät. Helsingin teinien yhteiskunnallisen seuran piiristä syntyi huhtikuussa 1965 kolme poliittista suuntausta: liberaalit, sosialidemokraatit ja Helsingin sosialistinen teiniyhdistys (HSTY), jonka puuhamiehinä olivat 'toverit' Matti Puolakka, Ilmari Susiluoto ja Elis Heikkilä ja tunnuksena *Kaikkien koulujen punateinit, liitytkää yhteen!* Ryhmässä oli lähinnä kansandemokraattien lapsia, joiden poliittinen viattomuus ja aloitekyky olivat enimmäkseen vaihtuneet kyynisyyteen jo kotona tai viimeistään suomalais—venäläisessä koulussa. He osasivat olla keskenään, mutta eivät vaikuttaa ulospäin. Heikkilän ja Vesa Hauhian isät olivat johtotason kommunisteja. Ryhmän aivot, Puolakka, oli ollut pioneeri ja Kulttuuritalon nuoria; hänen sukuyhteytensä kommunistien johtotasolle oli tati, Mirjam Vire-Tuominen. HSTY liittyi uuden Sosialistisen opiskelijaliiton alaosastoksi ja herätti huomiota ja sai nuhteita keväällä 1966, kun se

⁸ Marjut Helmisen haastattelu 3. 10. 1990.

⁹ Sanan on minulle opettanut Leevi Lehto luonnehtiessaan entisen esimiehensä Arvo Aallon kirjan levikkiä.

¹⁰ Nordgrenin lainauksesta Elvi Sinervon suomennoksesta *Mukana* (Rauma 1969), s. 242, 245. Vrt. Nordgrenin runoa 'Vänstersamtal', FBT 1/1965, s. 25: »Att vara vänster är att födas till vänster.»

varoitteli luottamasta liikkoja uuteen kansanrintamahallitukseen ja vasemmistopuolueiden yhteistyöhön. Se oli epäajanmukainen kanta; yleensä vasemmistonuorten odotukset olivat korkealla. Aku kävi yhdistyksen kokouksissa ja huomasi, että he olivat häntä paljon lukeneempia, mutta käytännössä neuvottomia. Heillä ei ollut mitään käsitystä siitä, mitä pitäisi tehdä.¹¹

Hyvinkäällä syntyi nuorisopastorin inspiroima vasemmistolainen koululaisryhmä Antti Kasvion ja Heikki 'Konsta' Pykkäsen ympärille. Siinä kotitaustaltaan hyvin erilaiset koululaiset viihtyivät yhdessä; yhdistävänä tekijänä oli hyvä koulumenestys ja suuntaus kulttuuriin. Ihailtiin Salamaa ja Saarikoskea.¹²

Samantapaisia, kotitaustoiltaan erilaisia, ei-puoluepoliittisesti orientoituneita vasemmistolaisia koululaisryhmiä syntyi 1966—1967 maaseutukaupunkeihin. Se oli uutta. Ne pitäisi kartoittaa tarkemmin. Koululaisten YK-yhdistyksiä perustettiin Kuopioon, Kotkaan ja Lahteen; Lahdessa varapuheenjohtajaksi valittiin teini Alpo Halonen. Merkittävin vaikuttaja paikkakunnallaan oli KONYS, Kotkan seudun opiskelevien nuorten yhteiskunnallinen seura, jonka toiminnanjohtaja, lyseolainen Weijo Sahiluoma, tunnettiin Teiniliiton uuden hallituksen (1967) kiihkeimpänä radikaalina. Hän jäi tähdenlennoksi, mutta takaa tuli toisia.¹³

Miksi juuri ratavarren ryhmä kohosi esiin pienten porukoiden aluskasvillisuudesta?

Täytyy malttaa olla liioittelematta tämän yhden ryhmän merkitystä ja kiinteyttä. Talvella 1967—68 he toimivat monilla tahoilla, sekä yhdessä että kukin omallaan, eivätkä vielä muodostaneet mitään tiukkaa suuntausta. Oman poliittisen ryhmän tunnus-

merkkejä heillä alkoi olla kesällä 1968. Mutta sen jälkeenkin on selvää, ettei nuortaistolaisuuden synty voi mitenkään olla heidän aikaansaannostaan. Se oli moniaineksinen ja monikerroksinen prosessi, jossa oli erilaisia lähtöpisteitä ja virtauksia. Tuli toisia ryhmiä, laajempia ja värikkäämpiä, älyltään yliverlaisia, kulttuuripääomaltaan ja julkisuuspotentiaailtaan painavampia; tuli naisia. Tutustumme niihinkin, vaikka emme juurikaan vielä tässä artikkelissa. Mutta ratavarren ryhmällä oli yksi ominaisuus joka kaikilta muilta puuttui: juuri heidän rupinen leninisminsä veti pisimmän korren Suomen uusvasemmiston sisällä ja valikoitui siellä hallitsevaksi vaihtoehdoksi ja ratkaisuksi. He olivat ensimmäisinä sillä aatteellisella tienoolla, jonne nousi koko sukupolven liike, ja ensimmäisinä organisoimassa tuota liikettä. Melkein kaikki muut radikaaliryhmät luopuivat ennen pitkää omastaan ja vetivät heidän päälleystakkinsa niskaan. Siksi on perusteltua aloittaa juuri heistä.¹⁴

Siis: miksi he kohosivat esiin?

Alustava vastaus: heillä oli mitä tarvittiin. Eri tekijät yhdistyivät sopivaksi kokonaisuudeksi. Ensimmäinen kansandemokraattinen tausta. Vielä 1967 oli hyvin vaikeaa olla kommunisti, ellei ollut näkynyt »jo pikkupojasta kaikissa kuvioissa»¹⁵, ja mahdollonta, jos oli jotain omaa, poikkeavaa esitettävää, niin kuin näillä nuorilla, joiden piti yrittää muotoilla aate tai ainakin sen käytäntö uudelleen. Taustan

sen tiedekunnan kirjasto, s. 48—49. Yrjö Engeström: 'Terveellä pohjalla', *Suomenmaa* 10. 1. 1967 (Sahiluoman radikaalisuus). VA STL I Ca4, Pöytäkirja STL:n vuosikokouksesta Turussa 2.—4. 1. 1967, 25# ja liite 32.

¹⁴ 'Nuorleninisteillä' tarkoitan kaikkia niitä 60-luvun uusvasemmistolaisia, jotka omaksuivat jossain muodossa Leninin puolueorian ja imperialismiteorian, siis esimerkiksi maolaisia, tulevia nuortaistolaisia, trotskilaisia ja castrolaisia kolmasmaailmalaisia sekä eräitä sosialidemokraatteina toimineita ryhmiä. Leninismien keksijän Stalinin nimestä johdettu 'stalinismi' olisi myös jotenkin perusteltavissa näiden suuntausten nimeksi, mutta se on kapeampi käsite ja sopii paremmin luonnehtimaan kommunistipuolueiden vanhakantaisia. Sitä paitsi tuntuu kohtuuttomalta lukea trotskilaisen sen miehen nimiin, joka käytti kaikki keinot jääkirvestä myöten heidän tuhoamiseksi. Leninismiin päätyminen logiikasta yleensä ks. esim. Todd Gitlin: *The whole world is watching*. Mass media in the making & unmaking of the new left, Berkeley 1980, p. 239—40. Toivo Autiosaari vähättelee haastattelussaan vuoden 1967 ryhmän kiinteyttä, kun taas toiset ja varsinkin Aku Alanen korostavat sitä. Ero voisi selittyä sillä, että Autiosaari ei ollut enää paikalla kun lopullinen kiinteytymisen ryhmäksi tapahtui talvella 1968—69; silloin mukana olleet olivat tietenkin taipuvaisia tulkitsemaan toimintansa johdonmukaiseksi alusta alkaen. On myös mahdollista, että Alanen pyrki organisoitumiseen ja liikkeen keskuksen muodostamiseen muita varhaisemmin ja määrätietoisemmin. Tähän viittaa Autiosaari ja Jukka Mallisen haastattelu 3. 8. 1990.

¹⁵ Aku Alasen haastattelu 9. 6. 1990.

¹¹ Helsingin teinien yhteiskunnallisen seuran kokouksutus vuodelta 1966, moniste, AAP. Veronica Pimenoff: 'Teinimaailman politisoimisesta', FBT 1/1965, s. 49. Pekka Saarnin haastattelu 21. 5. 1990. Raimo Laakian haastattelu 12. 9. 1990. 'Sosialistisen opiskelijaliiton kriisin syyt ja luonne (Mitä laajin selvitys)', *Soihdunkantaja* n:o 1, 31. 3. 1971, s. 3. Tämä nykylukemalla varsin koominen moniste sisältää hyödyllisiä yksityiskohtia SOL:n kehityksestä 1965—71, mutta monia tosiasiota on siinä myös tarkoituksella salattu tai hämätetty, esimerkiksi maolaisuuden osuus ns. marxilais—leniniläisen linjan synnystä.

¹² Valtionarkisto (VA) Suomen teiniliitto (STL) I Ea7, Ratavarren teiniyhdistyksen puheenjohtaja Antti Kasvio STL:lle 18. 1. 1966. VA STL I Hc6, Heikki Pykkäsen tutkielma "Taidettaiko?" teinijohtajakursseilla 1965. Hyvinkään ryhmässä olivat myös Juhani Lehto ja Simo Alanko; ratkaisevana herätteenä oli homopapin kohtelu seurakunnassa. Aku Alasen haastattelu 1982.

¹³ Kai Hurskainen: YK-aatteesta anti-imperialismiin: Suomen opiskelijoiden YK-liikkeen kehitysvaiheita 1963—69. Yleisen valtio-opin pro gradu 1988, Helsingin yliopiston valtiotieteelli-

vuoksi heidän annettiin tehdä sitä, ja he olivat sitten valmiiksi paikalla, kun vasempaan kääntyvä nuoriso rupesi katselmaan itselleen sopivaa kommunismia. Toinen tekijä oli elämäntapa: toisin kuin varsinainen kommunismi, he sopivat nuorison uusien kulttuurien valtavirtaan. Kolmantena oli toiminta Teiniliitossa sen kaikilla tasoilla: siinä oli puitteet ja kysyntää uusien ajatusten nopealle ja tehokkaalle leviämislle ja valmis organisaatio jossa operoida. Neljäntenä tekijänä oli kotiseutu, ratavarsi, joka muokkasi heidän näkemyksiään yhteiskunnasta ja ennen muuta omaa organisaatiota: ei ylimielisen pääkaupunkilainen, mutta ei myöskään ahtaan provinsiaalinen.

Tietenkin tarvittiin vielä nuoruutta ja röyhkeyttä: vain alle 20-vuotiaat pystyivät vakuuttavasti ja itse asiaansa uskoen iskemään pöytään yksinkertaisen maailmankaavan, jolla kaikki ratkeaa. »Je geringer die Erfahrung, desto grösser die Erwartung»: Reinhart Koselleckin mielestä tämä on modernin ajallisen rakenteen kaava. Mitä vähäisempi kokemus, sen suuremmat odotukset.¹⁶

Kommunistien nuorisokriisi

Maaliskuun 1967 lopussa Aku ja Jakke lähtivät jälkimmäisen autolla Suomen demokraattisen nuorisoliiton liittokokoukseen Turkuun. He pettyivät pahasti: yhdessäkään puheenvuorossa ei ollut näköalaa. Kukaan ei osannut sanoa, miten nuorisoliitto pääsisi nousuun.¹⁷

Kommunistien nuorisotoiminta oli ollut laskussa jo muutaman vuoden, viime aikoina syöksykierteessä. Numerot usein peittävät enemmän kuin paljastavat, mutta otetaan tähän silti muutama tunnusluku. Jotain ne kertovat tilanteen karuudesta.

Tyypillinen nuorisoliiton jäsen oli (1966) maalla tai maaseudun teollisuuskeskuksessa asuva parikymppinen työläisnuorukainen. Naisia oli jäsenistä 39 prosenttia, opiskelijoita ja koululaisia vajaat 16 prosenttia. Maa- ja metsätöyläiset, joita vielä 1959 oli enemmän kuin opiskelijoita, olivat nyt käyneet

Taulukko 1. Kommunistien nuorisotoiminta 1962—67

Vuosi	SDNL:n jäseniä	Terän tilauksia	SOL:n jäseniä	SDPL:n jäseniä	Pioneeriohjaajia
1962	12.527	6.112		8.850	1.048a
1963	10.126	5.177		9.112	..
1964	11.070	4.729		6.660	..
1965	4.616	3.934		4.086	484
1966	5.779b	4.115	300
1967	1.587	2.133

SDNL = Suomen demokraattinen nuorisoliitto

SDPL = Suomen demokraattien pioneerien liitto

SOL = Sosialistinen opiskelijaliitto, perustettu 1965

a Tieto vuodelta 1961.

b Luvussa ovat mukana jäsenet, joiden maksut järjestöt maksoivat liittokokousedustuksensa turvaamiseksi. Elokuussa 1966 jäseniä oli 4.207. Sitä voi paremmin verrata viereisiin vuosiin.

Lähteet: Kansan arkisto (KA) SKP Cb 30 Keskuskomitean pöytäkirja 3.—4. 9. 1966, liite: 'Yhteenveto nuorisokokouksesta koskevasta aineistosta' (29. 8. 1966), s. 8, 10, 12. KA SDNL Ce 33 Keskushallituksen pöytäkirja 10.—11. 2. 1968, liite 4 ja Cf 45 Työvaliokunnan pöytäkirja 2. 2. 1968, liite 'SDNL:n järjestöllinen tila ja sen kehittäminen', muuttamaton kappale, s. 7.

vähiin. Organisaatio oli kuitenkin edelleen hämmästyttävän vahvasti maalainen: Uudenmaan läänin kaupungeissa oli yhteensä vain 13 osastoa, edes paperilla.

Taulukon luvut ovat maksettuja ja tilitettyjä jäsenmääriä tai tilauksia; ne kuvastavat paitsi jäsenien määrää myös järjestöllistä tilannetta, perus- ja piirijärjestöjen kykyä hoitaa rutiininsa. Kun valtaistelua ei pahemmin käyty eikä siis ollut suurta tarvetta paisutella jäsenmääriä, voidaan olettaa että luvut ovat hiukan ns. todellisia pienempiä. Kuten nuoriso- ja urheilujärjestöissä yleensä, julkisuuteen ja valtionapuhakemuksiin ilmoitettiin huomattavasti komeammat luvut, esimerkiksi SDNL 32.300 jäsentä (1967).

Tarkastelun lähtökohta, vuosi 1962, oli poikkeuksellinen, koska silloin järjestettiin Helsingissä maailman nuorison festivaalit. Lapsissa näkyi, mitä tuleman piti, sillä pioneeriliitto oli jo siihen aikaan laskussa, mutta SDNL ponnisti festivaaleihin kaikki voimansa, sai uutta intoa ja paisui suurimmilleen sitten perustamisaikojensa. Suurena pysyttiin vielä pari vuotta, kunnes vuonna 1965 tuli romahdus: jäsenmäärä laski puoleen. Kierre jatkui ja painui syöksyyn sen jälkeen, kun SKDL toukokuussa 1966 pääsi hallitukseen ja tavallaan valtavirtaan mukaan. Jäsenmäärän romahdus oli vanhempaa perua eikä johtunut hallitusratkaisusta, mutta se kärjisti identi-

¹⁶ Reinhart Koselleck, *Vergangene Zukunft*, Zur Semantik geschichtlicher Zeiten (1979), Frankfurt 1989, S. 374. Koselleck mainitsee itse kaavansa soveltuvan mainiosti kommunisminkin historiaan.

¹⁷ Aku Alasen ja Jaakko Laakson haastattelut 1982 ja 1990. Turun liittokokouksen kuvauksen päällähteenä on kokouksen pöytäkirja liitteineen. Kansan arkisto (KA) Suomen demokraattinen nuorisoliitto (SDNL) Cb k. 9—11, VIII liittokokous 24.—27. 3. 1967. Virallisluontoinen nuortaistolainen jälkikuva on Unto Kanervan 'SDNL:n kehitys 60-luvulla', Info (julk. USNL) 2/1971, Turun kokouksesta erit. s. 13—15.

teettiongelmia edelleen.¹⁸ Vuonna 1967 vain 1.587 jäsenen maksut saapuivat liiton kassaan saakka. Sitä luultiin pohjaksi, kunnes nähtiin seuraavan vuoden luvut. Voidaan puhua täydellisestä järjestöllisestä romahduksesta. Nuorisoliiton toimistossa lohdutauduttiin teorialla, että jäsenten määrää tärkeämpää oli vaikuttajajaksilöiden laatu; käsitys vaikutti vahvasti ratavarren nuorukaisten itseymmärrykseen.

Samaa laskevaa linjaa kulki Terä. 60-luvun alussa lehteä meni hämmästyttävät kuusi tuhatta tilausta ja vielä 1966 ihan kunniallisesti. Luvuissa ei ole mukana 'ulkopuolisten' kirjakauppatilauksia, joita oli enimmillään muutama sata. Jäsenmäärä romahti siis ensin: aatelehdelle oli tilaa vielä jonkin aikaa koneiston luhistumisen jälkeen. Sitten lehti meni samaa tietä. Turun liittokokouksen aikaan 1967 oli jo tiedossa, että sinä vuonna levikki laski puoleen.¹⁹

Kriisin taustalla oli kansandemokraattisen erillis-kulttuurin periytyvyyden katkeaminen. Oma leiri purkautui. *Structure of feeling* oli muuttunut, Raymond Williamsin käsittein, kokemuksen struktuuri, siis »characteristic elements of impulse, restraint, and tone; specifically affective elements of consciousness and relationships.»²⁰ Sinun lapsesi eivät ole sinun lapsiasi: Kahlil Gibranin runo oli kommunististen kasvatuseriaatteiden vastainen, mutta totta. Pojat eivät rippikouluissa enää norkoilleet isänsä mukana savotalle, rakennuksille tai tehtaalte, vaan menivät lukioon; lapset eivät perineet edes vanhempiensa murretta, vaan puhuivat koulun ja TV:n yleiskieltä ja nuorison valtakunnanslangia, ja englantia. Ei lippalakkaa, viinapulloa eikä Työmiesaskia, vaan farkut, algerialainen ja pikku-Boston. Ei puhuttakaan iltamista työväentalolla: *It's gotta be rock'n'roll music If you gonna dance with me*. Suomen kommunistisen puolueen keskuskomitean jäsen, kotkalainen työmies Ahti Kansa tajusi sukupolvien kiilun kuunnellessaan poikansa Tapanin musiikkia.²¹

¹⁸ Ensimmäisen kunnollisen, alkuperäislähteisiin perustuvan tutkimuksen SKP:n tiestä vuoden 1966 hallitukseen on historiantutkijoiden häpeäksi tehnyt poliologi Jukka Paastela.

¹⁹ Vaikuttajajaksilöt ja kirjakauppatilaukset: Pekka Saarnion haastattelu 21. 5. 1990. SDNL:n virallinen jäsenmäärä on toimintakertomuksesta 1967, KA SDNL Cf 46 Työvaliokunnan pöytäkirja 26. 3. 1968 liite. Muuten kappale perustuu taulukon lähteisiin.

²⁰ Raymond Williams: *Marxism and Literature*, Oxford 1977, p. 132. Mikko Lehtosen suomennoksen mukaan tässä on puhe »virikkeiden, pidäkkeiden ja vivahteiden luonteenomaisista elementeistä; tietoisuuden ja suhteiden vaikuttavista elementeistä.» Williams: *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*, Jyväskylä 1988, s. 151.

²¹ Kielen muutoksista ks. Heikki Paunonen: Muuttuvat puhe-suomen muodot, *Tietolipas* 88, 1982, erit. s. 146—47. Paunonen

Vanhalla luokkapohjalla ei voinut seistä: se petti. Työläisnuorisoa ei pyyhkäisty olemattomiin, mutta se väheni ja muuttui. Kun 60-luvun alussa kaksi kolmesta 15—19-vuotiaasta luettiin työvoimaan, vuosikymmenen lopussa sieltä löytyi enää yksi kolmesta. Eikä jäljelle jääneitä tuntenut entisikseen: yhä harvempi paiski töitä maalla, metsissä ja tehtaisissa, yhä useampi palveluammateissa. Suomen työväenluokka oli pysynyt paikoillaan sekä maantieteellisesti että sosiaalisesti; sen kulttuuriin oli soisaaialistuttu kotona ja kulmilla. Erityisen vankka oli kansandemokraattien oma leiri. Nyt luokka muutti, muuttui ja mureni. Vuosisadan vaihteessa syntynyt, luonteeltaan paikallinen, eristynyt ja eristetty työväenkulttuuri alkoi 1950-luvun lopulla kadota. Työväen elämäntapa ja alistettuun asemaan perustunut identiteetti hapertuivat ja hävisivät; ei eletty enää säätyinä. Silmiinpistävä eriarvoisuus, työn ulkopuolellakin määräävä palkkatyöläisen asema ja työläisille 'itsestään selvä' elämä lakkasivat olemasta suomalaisen työväen tunnusmerkkejä. Etelän kaupungeissa, varsinkin Helsingissä ja sen uusissa lähiöissä ja ratavarren nauhakaupungissa yhteisöjen kiinteys katosi nopeimmin ja selvimmin. Perhe, työ ja vapaa-aika eriytyivät kukin omalle taholleen, eikä ollut enää mitään yhtä kokonaisuutta määräämässä nuoren yksilön sosiaalista identiteettiä.²² Helsingiläisen työväenkulttuurin periytyvyyden katkeamisen ja kansandemokraattisen leirin purkautumisen tuska jäi Terän novellistina aloittaneen Alpo Ruuthin koko tuotannon perusteemaksi. Käykää vaikka *Korpraali Julinin* (1971) veljen hautajaisissa.²³

Kyllä kommunistit näkivät, mihin oltiin menossa. Kun SKDL kärsi 1966 hienoisen vaalitappion, joka

pitää 60-luvun lopun 'antinormatiivisen puhekielen syntyä' osana nuorison kapinaa ja puhesuomen merkittävimpänä muroksena sitten normatiivisen puhekielen synnyn 1800-luvulla. Ks. myös Heikki Paunonen: Anmerkungen zur Erforschung der Stadtdialekte in Finnland, teoksessa *Heutige Wege der finnischen Dialektologie*, Studia Fennica 24, 1981, erit. s. 137—38. Ahti Kansa puhui SKP:n keskuskomiteassa 3.—4. 9. 1966 ja 4.—5. 3. 1967, KA Suomen kommunistien puolue (SKP) Cb 30 ja Cb 31.

²² Luvut: Työvoimatiedustelun tuloksia vuosilta 1959—1975, *Tilastollisia tiedonantoja* n:o 61, Helsinki 1978. Teoreettisena taustana tässä on Jorma Kalela: Työväen perinteisen elämäntavan mureneminen ja joukkoviestintä, *Oy Yleisradio Ab, Suunnitelu- ja tutkimusosasto*, Sarja B 7/1988, s. 6, 38—40; Jorma Kalela: *Näkökulmia tulevaisuuteen*. Paperiliiton historia 1944—1986, Helsinki 1986, s. 76, 96—97 sekä Tommi Hoikkala: *Nuorisokulttuureista kulttuuriseen nuoruuteen*, Helsinki 1989, s. 10—11, 58. Leiri, 'la subsociété communiste' on kuvattuna Gerard Vincenin kirjoituksessa 'Être communiste? une manière d'être', *Histoire du vie privée*, vol 5, erit. s. 442 seur.

²³ Alpo Ruuth: *Korpraali Julin*, Helsinki 1971. Hautajaiskuvaus avaa romaanin. Ruuthista ks. Pekka Tarkka: *Suomalaisia nykykirjailijoita*, Helsinki 1989, s. 158—61.

myöhemmin aikoina olisi epäröimättä selitetty torjuntavoitoksi, tilattiin heti Antti Eskolalta laaja tutkimus tappion syistä ja kansandemokraattien tilasta ja mahdollisuuksista erityisesti nuorison parissa.²⁴ Se oli uutta: turvauduttiin 'porvarilliseen' tieteseen ja yliopiston professoriin, joskaan hanketta ei julkistettu. Eskola sai seitsemän kuukautta aikaa ja ahersi vielä korrelaatioidensa kimpussa, kun SKP:n keskuskomitea syksyllä 1966 otti nuorisokriisin puitavakseen. Sitä käsiteltiin useaan otteeseen, myös varta vasten erityisistunnossa. Vallankumouspuolue heräsi, kun havaittiin, että suuret ikäluokat tulisivat äänestysikään ja ratkaisisivat tulevat vaalit. Miten varmistaa kannatus?²⁵

Ongelmien syyksi nähtiin ensinnäkin maalta-muutto. Kansandemokraattien kantaseuduille pioneerit ja nuoriso-osasto istuivat kuin votka puolukamehuun, mutta uusissa kasvukeskuksissa ja asunomaa-alueissa nuoret sen sijaan jotenkin katosivat kommunistien toimintatapojen ulottumattomiin, omaan uuteen kulttuuriinsa. Heillä oli pitkät tukkan- sa, oma musiikkinsa ja moraalinsa: ei heitä ei kiinnostanut järjestötoiminta, vaan »luonnonomainen sakkautuminen», jossa etsittiin jatkuvaa »jännitystä, seksuaalista kiihoitusta, jossa murskataan kasvattajien opettamat ihanteet.»

Toinen ongelma oli koulunkäynnin nopea yleis-

²⁴ Antti Eskola: 'SKDL 60-luvun Suomessa' (mon., 165 s.), KA Suomen kansan demokraattinen liitto (SKDL) järjestöjaosto Dj 9.

²⁵ SKP:n keskuskomitea keskusteli nuorisokysymyksestä 3.—4. 9. 1966 ja erityisistunnossaan 15. 10. 1966 (KA SKP Cb 30). Kuvauksessa on käytetty näitä keskusteluita kokonaisuudessaan, ensimmäisestä kokouksesta erityisesti Ossi Sjömanin alustusta, monistetta 'Yhteenveto nuorisokysymystä koskevasta aineistosta' (29. 8. 1966; 'joutuminen koulunpenkki-ilanteeseen', 'sakkautuminen') ja Anna-Liisa Tiekson puheenvuoroa. Toisesta kokouksesta on käytetty Ossi Sjömanin alustusta, kokouksen päätöstä 'Johtopäätökset ja tehtävät nuorisotyössä' ja keskustelusta erityisesti seuraavia puheenvuoroja: Valdemar Snäll, Mirjam Suvanto, Leo Strengell, Sisko Kiuru, Anna-Liisa Hyvönen, Pauli Hömppi (puolueväen epäonnistuminen kasvattajina), Vilho Hassinen. Hassisesta ks. Reino Hietio: *Takolaisten taipaleelta*, Tampere 1988, s. 42—45, 124. Nuorisoasioista puhuttiin siihen aikaan melkein jokaisessa keskuskomitean kokouksessa; kokouksesta 18.—19. 5. 1966 (KA SKP Cb 30) on lainattu Anna-Liisa Hyvösen ja Anna-Liisa Tiekson käsityksiä kasvatuksesta. Puoluepäätös, jonka Tiekso tulkitsee velvoittavan kommunisteja kouluttamaan lapsensa, oli ilmeisesti talven edustajakokouksen päätös kouluasioista, ks. *Suomen kommunistisen puolueen 14. edustajakokous*, Helsinki 1966, s. 56—57. Syksyn erityisistunnossa päätetty keskuskomitean nuorisopoliittisen jaoston perustaminen toteutui viimein keskuskomitean kokouksessa 5. 3. 1967 (KA SKP Cb 31). Jaostoon tuli 28 henkilöä, lähinnä puoluevirka- ilijoita ja ay-väkeä. Joukossa oli kolme naista ja yksi 'teini', valt. yo Unto Kanerva.

tyminen. Nuorten työläisten määrä ei kasvanutkaan niin kuin oli toivottu, koska koulu imi suuret ikäluokat. »Joudumme sellaiseen tilanteeseen, että suurin osa tästä ikäluokasta istuu koulun penkillä», todettiin keskuskomitealle valmistetussa aineistos- sa. Anna-Liisa Tiekso korjasi, että niin oli jo etelän asutuskeskuksissa ja muutaman vuoden sisällä koko maassa. Kommunistit olivat innolla kouluttaneet lapsiaan, jopa puoluekokouksen velvoittamina, mutta koulut käytyään lapset hylkäsivät vanhempiensa aatteen. »Valistuneenkin puolueväen piirissä epäonnistutaan lasten kasvattamisessa meidän liikkeeseen.» Ennen työväenaate oli saatu kotoa tai viimeistään töissä, samalla kun opeteltiin ammatti. Nyt koulu tuli väliin; kommunistit näkivät oppikou- lun lisäksi myös ammattikoulun katkaisevan työ- väenaatteen automaattisen periytymisen.

Ehkä kommunisteille olisi riittänyt, jos vanha kunnan työläisnuoriso sentään olisi pysynyt ennallaan. Mutta se väheni, sen rakenne muuttui, ja mikä surkeinta: se ei arvostanut työtä entiseen malliin. Helsingin pienipalkkaisia nuoria liiketyöläisiä ei saatu millään palkkataisteluun, mutta lyhyempää työaikaa he tavoittelivat ilman mitään organisoimista ja kiivaasti. Kun Tampereella Takon tehtaalla siirryttiin nelipäiväiseen työviikkoon, päluottamusmies Vilho Hassinen taisteli täyden kuusipäiväisen puolesta »niin kuin vanha leijona voi taistella», ja voitti, mutta sai nuoret silmilleen: he olisivat mieluummin tehneet nelipäiväisiä viikkoja.

Johtavat kommunistit tajusivat tarvitsevansa uutta tyylä ja tyttöihin vetoavia »ihanan-rumia», terä- väsanaisia nuoria kommunistipoliitikoita, kuten Mirjam Suvanto oivalsi, mutta niitä ei ollut. Ongelmat havaittiin kyllä yllättävänkin terävästi, mutta päätökset olivat aivan avuttomia, koska kysymys ei ollut politiikasta, vaan omasta kulttuurista. Se ei muutu päättämällä. Aatteellisista syistä oli pakko tarrautua SDNL:n perinteiseen luonteeseen työläis- nuorisojärjestönä. Eikä puolue, jossa jäsenten keski- ikä oli 48 vuotta ja nelikymppisiä ammattimiehiä oli tapana sanoa »nuoriksi pojiksi», yletynyt millään ymmärtämään oppikoulunuorison uusia ongelmia ja moraalialia, vaikka viran puolesta vaadittiin avara- katseisuutta. Keskuskomitean istunto osui rukous- lauantaiksi, ja niin yllyttiin vaatimaan tanssin sallimista sinä päivänä, mutta innottomasti, ilman omaa vakaumusta, kummastellen että nuoriso vaati tanssia eikä lisää palkkaa tai halpoja vuokra-asuntoja.

Nuorison ongelma ei ollut tuntematon sosialide- mokraateillekaan, mutta ei myöskään niin kuole- manvakava, koska he eivät olleet työväenkulttuuris- sa enää yhtä lujasti kiinni kuin kommunistit. Sosiali-

demokraatit luottivat siinä vaiheessa nuorennusleikkaukseen ja imagen kohentamiseen.²⁶

Vanhat sitkeät kommunistit pystyivät kyllä jatkaamaan vaikka ilman pohjaa, mutta nuorisotoiminnassa rutiinit eivät olleet niin vahvat, muutokset tuntuivat heti, oli pakko reagoida herkästi ja nopeasti. Nuorisoliitossa oli pakko olla ja voitiin olla rohkeampia kuin puolueessa. SDNL:ssä heittäydettiin innolla mukaan kansandemokraattien uudistuslinjaan, jonka perusajatus oli äkkiä sanottu, mutta vaikea toteuttaa: pois tiiviistä, sisänlämpiviävistä ghetosta, mukaan valtavirtaan. Pekka Saarnion ja Ilpo Saunio vuodesta 1965 toimittamassa Terässä uurennettiin gheton muureja pyrkimällä sisään nuorisokulttuuriin ja rockiin, hyökkäämällä porvareiden ja vanhojen kommunistien kaksinaismoraalia vastaan, korostamalla seksuaalisuutta ja pilkkaamalla uskontoa ja armeijaa. Radikaalein päätös tehtiin, kun lehteen painettiin sana 'vittu'. Ensimmäinen kerta Suomen poliittisen journalismin historiassa? Lehden ympärille saatiin uusien kulttuurikirjoittajien porukka, Pekka Kejosta myöten, »aina siellä missä haisee. Meillä oli helvetinmoista seikkailunhalua, halua tehdä keskustelua, himokkaita yhteiskunnallisia päämääriä», Saarnio kuvaa. Nuorisoliiton muillakin foorumeilla sama linja löi läpi, joskin hillitymmiin: liittokokoukselle valmistellussa lyhyessä ohjelmassa päätavoitteeksi nostettiin viihtyvyys suomalaisessa kehittyvässä yhteiskunnassa. Sosiologien, lähinnä Antti Eskolan vaikutus paistoi ohjelmasta läpi.

Vappunumerossa 1966 Terä kannatti »pieniä punaisia lippuja, James Bondia, Carter Brownia, kauniita vaatteita, SKDL:n ehdokkaita (1 nuori kommunisti vastaa pussillista vanhoja porvareita), rakovalkeata, sirppiä ja vasaroita, muovikierukoita, pornografialla, rotestilauluja, valkoisia puluja, hallikisoja, Vietkong-sissejä, hyviä ruokia, polkupyöräretkiä, sanan vapautta, kahdeksaa kärjessä, 'kellarin' perustamista Kulttuuritalolle, sexpommia, kuubalaista serenadia.» Yritettiin siis liittää kommunismi osaksi nuorisokulttuuria. Ongelmana oli se, että kaikkea tätä hyvää piti ajaa samoilla vanhoilla tovereilla, kd-kotien kasvateilla. Eivät he voineet eivätkä osanneet kokonaan hylätä barrakadia ja

tehdä vapusta kunnan bakkanaalia, vaikka SKDL:n kulttuurisihteeri Rauno Setälä kuinka yllytti. Nuorisoliitto ei uudella linjallaan tavoittanut ratkaisevasti uutta väkeä, ei varsinkaan koululaisia, koska samaa radikalismia oli tarjolla muillakin foorumeilla eikä kommunismille pystytty vakuuttavasti esittämään erityistä perustelua tai tehtävää. Terän uudistus ja uusi linja jäi oman leirin sisälle; kommunistivanhemmat kyllä osasivat kauhistella »niin seksikkäitä juttuja, että on pitänyt piilottaa nämä lehdet nuorisolta.»²⁷

Toinen ongelma oli se, että kommunistit joutuivat nuorisokriisiinsä eriaikaisesti ja epätasaisesti eri puolilla maata. Se näkyi, jos jaetaan vuoden 1962 nuorisoliitto kolmeen jäsenmäärältään suurin piirtein yhtä suureen alueeseen sen mukaan, mitä niissä tapahtui kun suuri laskukausi alkoi.²⁸ Ne nimittäin käyttäytyivät aivan eri tavoin.

Pahimmin kriisi koetteli suuren rakennemuutoksen vastaanottajapäätä, Uudenmaan ja Tampereen piirejä, joissa oli noin kolmannes nuorisoliiton jäsenistä. Siellä oli vuonna 1966 jäljellä vain viidenes (21 prosenttia) siitä jäsenmäärästä, mikä niillä oli ollut neljä vuotta aikaisemmin. Siellä oma leiri purkautui, sinne syntyi alueita joilla sitä ei ollut koskaan ollutkaan, siellä perinteisen nuorisoliiton peli oli lopullisesti pelattu.

Koska nämä seudut olivat taloudeltaan dynaami-

²⁷ Terä 4 / 1966, pääkirjoitusaukeama. Vastustettavien ja kannattavien luettelon viereen oli sijoitettu seksikkäisin valkoiisiin alusvaatteisiin puettu hempeä tyttö, jota kokomustaan asuun ja mustiin lasihin sonnustautunut mies välinpitämättömästi katsasteli. Kommunistivanhemman Leo Strengellin puheenvuoro SKP:n keskuskomiteassa 15. 10. 1966 (KA SKP Cb 30). Terän kuvaus perustuu vuosikertoihin 1965—67, erityisesti seuraaviin juttuihin: Jukka Parkkari: 'Toukokuun teesit' (5 / 1965), nimim. Lulla: '...KELE ...TANA' (7-8 / 1965). Pauli Räsänen asiallisen seksuaalisarjan huippu oli 'Seksuaalisesta tyydytyksestä' (2 / 1966). Barrakadia Rauno Setälä (8 / 1966). Nuorisoliiton kuvaus perustuu Terän lisäksi VIII liittokokouksen keskusteluun, siinä erityisesti Seppo Patrikaisen esittelypuheenvuoroon periaateohjelmasta, pöytäkirja, liite 12 / 24. 3. Pekka Saarnion haastattelu 21. 5. 1990. Pekka Saarnio (s. 1945) oli tuore ylioppilas Alppilan yhteislyseosta, jossa hän oli teinikunnan puheenjohtajana 1962—63. Kd-taustaisena hän oli liittynyt Toveriseuriaan 1960 heti täytettyään 15; kommunistiseen puolueeseen hän ei kuulunut. Ilpo Saunio (s. 1939) oli 60-luvun kulttuuriradikaaleja, rovestin poika ja RUK:n käynyt. Hän oli toiminut mm. Sibeliusakatemiassa ja Uuden Suomen kulttuuriosastolla.

²⁸ Laskelmat on tehty muistiosta 'SDNL:n järjestöllinen tila ja sen kehittäminen', mustekynämerkintä: muuttamaton, KA SDNL Cf 45 työvaliokunnan pöytäkirja 2. 2. 1968, liite. Pohjois- ja Itä-Suomeen on laskettu Joensuu, Kuopion, Kainuun, Oulun ja Lapin piirit. Tarkastelun ulkopuolelle tässä jäävät Vaasan ja Mikkelin läänit ja Etelä-Saimaa, joissa jäsenmäärät olivat vähäisiä, ja Keski-Suomi, joka näyttää olevan oma tapuksensa, eräänlainen välimuoto.

²⁶ Työväen arkisto (TA) Sosialidemokraattisen nuorison keskusliitto (SNK) SDP:n muistioita 'Eräitä näkökohtia nuorison asenteista' (luottamuksellinen) ja 'Luonnos puolueoimikunnan järjestämän nuorisokeskustelun ohjelmaksi'. TA SNK PM:t ja alustukset 1967 'Raportti Sosialidemokraattisen nuorison keskusliiton järjestämästä poliittisesta seminaarista 3.—5. 11. 1967.' Ks. myös Marja Ranto: Luokka- vai yleispuolue, pro gradu, poliittinen historia, Helsingin yliopisto 1987, s. 79—84.

simpia ja poliittisesti ja kulttuurisesti keskeisiä, koko valtakuntaa koskevat johtopäätökset hahmoteltiin helposti niiden pohjalta. SKP:n keskuskomiteassakin äänessä olivat lähinnä helsinkiläiset ja tamperelaiset, jotka puhuivat kokemuksistaan kuin koko Suomen oloista. Antti Eskola havaitsi tutkimuksessaan, että Etelä-Suomessa rakennemuutoksessa näkyi myös rohkaisevia merkkejä: paikkakunnan 'kehittyneisyys' kasvatti vasemmiston kannatusta, vaikka SKDL:n kannatus laski. Rakennemuutos saatettiin siellä kokea myös myönteisenä, avautumisena. Oman yhteiskunnallisen ja sosiaalisen identiteetin määrittäminen riippui nyt uudella tavalla ihmisestä itsestään.²⁹

Tähän vasemmistolaisuuden mahdollisuuteen uudistuslinja yritti tarttua. Tähän se perustui. Mutta sen toteuttajat kantoivat vielä itsessään vahvan oman leirin perintöä. Uusia ajatuksia toteuttamaan ei löytynyt uusia ihmisiä. Eikä leiri purkautunut koko maassa yhtä totaalisesti, kuten pian näemme, ja se oli pakko ottaa huomioon. Niin uudistuslinjan suuri hanke epäonnistui. Sen sisältä mahtui tällä Etelä-Suomen alueella nousemaan seuraava polvi, joka irtautui kokonaan vahvan leirin perinnöstä ja kehitti liikettä ideologian varaan.

Mualla Etelä-Suomessa, Turun, Satakunnan, Lahden ja Kymen piireissä nuorisoliitto selviytyi vähemmän vaurioin. Siellä oli 1966 jäljellä kaksi kolmannesta (65 prosenttia) neljän vuoden takaisesta jäsenmäärästä. Tällä alueella ja olosuhteiltaan vastaavissa saarekkeissa muualla maassa saattoi jonkin aikaa onnistua konservatiivinen vastaus nuorisokriisiin: takertuminen työväenkulttuuriin missä ikinä mahdollista. Se oli tietenkin SKP:n silloin hahmottuneen vähemmistön perusajatus, mutta samalla linjalla toimi myös tulevia enemmistöläisiä, esimerkiksi kuuluisa Turun Kiikurit. SKP:n vähemmistön nuorisotoimintaa säilyi vahvoissa, sulkeutuneissa työläisyhteisöissä, joiden erillisyyttä rakennemuutos ei vielä 60-luvulla ruhjonut rikki: Kotkassa, Turun Raunistulassa, Taalintehtaalla, Karkkilassa, Vaasan Palosaarella. He yrittivät uskoa, että työväenaate kirkastuisi koulujakäyneellekin nuorisolle sitten myöhemmin, kun he joutuisivat töihin ja tekemisiin elämän realiteettien kanssa.³⁰

Kolmas iso alue oli korpikommunismien tyysija, Pohjois- ja Itä-Suomi. Siellä säilyi reilu puolet (54

prosenttia) jäsenmäärästä; lukua veti alaspäin katastrofaalisen muuttoliikkeen koettelema Lappi. Siellä mistä kaikki nuoret eivät lähteneet, voitiin vielä nojata omaan leiriin. Eskola havaitsi, että pohjoisessa nuorten osuus asukasluvusta korreloi SKDL:n kannatukseen, siis tiettyyn kiinteyteen, mutta etelässä kannatuksen muutokseen, siis aivan eri asiaan: dynaamisuuteen.³¹ Sitä paitsi pohjoisessa nuorisoliitolla säilyi yksinoikeus radikaalisuuteen, kilpailua ei juuri ollut. Mutta pohjoisessa ei onnistunut konservatiivinen takertuminen niin kuin jossain Turussa, koska oman leirin tuhoutuminen oli muuttoliikkeen ja rakennemuutoksen vuoksi liian selvästi näköpiirissä eivätkä rakennemuutoksen avaamat uudet mahdollisuudet näkyneet siellä lainkaan: pienviljelijöille ja metsätyömiehille muutos oli katkera. Pohjoisessa oli heikko perusta niin SKP:n vähemmistön konservatiivisuudelle kuin nuortaisolaisten ideologisuudelle. Pienviljelijätaustaisissa kd-nuorissa säilyi koulutielläkin luonnonvoimaista peruskommunismia, lähtökohtien tuntu. He jäivät immuuneiksi nuortaisolaisuudelle, ja kun 'herraskakaroita' saatiin mukaan, pohjoisessa monet alkoivat vihata heitä synkeällä luokkavihalla. Kainuulainen Arvo Kempainen osasi viritellä näitä tunteita. Epäluuloinen suhtautuminen etelän vouhotuksiin näkyi pohjoisessa jo ennen kuin taistolaisnuorista tiedettiin yhtään mitään. Nuorisoliiton Unto Kanerva kävi Kemissä keväällä 1968, mutta hänen alustuksensa länsimaisen nuorison ideologisista kehitysprosesseista ei herättänyt lainkaan lappilaisten kiinnostusta. He nojasivat omaan nurkkapatrioottisuuteensa ja jyrkkiin mutta tunneperäisiin poliittisiin asenteisiinsa, siis leiriin, joka Helsingin—Tampereen eli 'valtakunnallisesta' näkökulmasta oli aivan vanhanaikaista.³²

Tässä ristiriitaisessa, monimutkaisessa tilanteessa piti ratkaista, miten astua valtavirtaan, jossa riitti kulkijoita jo ennestään, ja säilyttää samalla omaleimainen identiteetti ja oma porukka kasassa. Etelän miehenä ja älykkönä Eskolakin näki yhden uuden, huomattavan mahdollisuuden, johon piti uskaltaa satsata: teinit.³³

²⁹ Eskola, mainittu tutkimus, s. 126.

³⁰ Unto Kanervan ja lappilaisten yhteenotoista KA SDNL Cf 46 työvaliokunnan pöytäkirjat 19. 3. ja 26. 3. 1968, liitteet. 'Herraskakaroista' puhui SOL:ssa Arvo Kempainen, jonka puheenvuorot on närkästyksellä kirjattu Soihdunkantajan mitä laajimpaan selvitykseen (1/1971) s. 29—30. Aku Alasen käsityksen mukaan (haastattelu 1990) Arvo Kempainen suhtautui häneen aina myötämielisesti, taistolaisuudesta huolimatta. Taus-ta, perusnuorisoliittolaisuus selittäisi tämän hyvin.

³¹ Eskola: mainittu tutkimus, s. 25—26, 45—56, 116—120, 124—26, 131, 143, 146.

²⁹ Eskola, mainittu tutkimus, s. 120, 124—25. Kalela 1988.

³⁰ Tätä teoriaa esittivät SKP:n keskuskomiteassa 3.—4. 9. 1966 Eero Tuominen Kymestä ja Markus Kainulainen Uudeltamaalta. Vähemmistöläisen nuorisotoiminnan sijoittuminen tuli esiin SDNL:n liittokokouksessa, ks. jäljempänä.

Kriittiset koululaiset

Turun liittokokousta edeltäneessä keskustelussa todettiin pääongelmaksi se, että nuorisoliitto ei tavoittanut koululaisia, joiden määrä ja merkitys kasvoi koko ajan. Heidän maailmastaan kyllä puhuttiin, mutta sitä ei osattu lähestyä käytännössä. Jäätiin katselemaan ulkoa päin.

Tammikuussa 1967 helsinkiläinen koululainen Matti Puolakka kirjoitti Terään huolestuneena siitä, että vaikka SKDL oli »Suomen paras puolue» ja sen politiikka oikeaa, silti kärsittiin tappioita. Pysähtyneisyyden syyksi Puolakka näki objektiiviset olot. »Työväenluokka ei ole ahdingossa», pikkuporvarillinen hyvinvointi lisääntyi, ihmiset nukahtivat TV:nsä ääreen. Suomesta oli tulossa Ruotsi. Vieressä oli vielä sosialistinen leiri muistuttamassa porvaristolle, että »se tipahtaa satulasta heti» jos se palaa riistopolitiikkaansa. Hädissään SKDL turvautui revisionismiin, aatteettomuuteen, moraalittomuuteen ja uudistuslinjaan, jota Puolakka nimitti »aiheettomaksi toiveajatteluksi.» Toivoa näkyi vain kehityksessa: Puolakka nokitti Che Guevaran 'dos, tres, muchos' -tavoitetta ja toivoi kymmentä uutta Kuubaa, kymmentä uutta Vietnamia. Niitä odotellessa pitäisi tehdä valistustyötä ja pitää luokkatietoisuutta yllä.

Kun liikettä ei kerran enää voinut rakentaa oman leirin ja sen 'automaattisten' prosessien varaan, se oli rakennettava ideologian varaan. Tämä oli uusi järjestys suomalaisessa kommunismissa, jossa perinteisesti ensin saatiin aate, veren perintönä, ihmeemmin kyselemättä, ja sitten kehitettiin siitä ideologia, jos osattiin ja jaksettiin. Puolakan ajatus oli tietysti kaukana perusmarxista, jossa oleminen määrää tietoisuuden. Kun oleminen oli mennyt sellaiseksi, että sen määräämää medelsvenssonin tietoisuutta ei voitu mitenkään hyväksyä, ajaututtiin tahdon kaikkivaltaan, voluntarismiin, joka oli ominaista kaikille nuorleninisteille ja koko uusvasemmistolle. Aikanaan Marx kosti.

Nuorisoliiton puheenjohtaja Ossi Sjöman torjui kritiikin sillä perusteella, että hyvinvoinnin lisääntymistä ei voida vastustaa. Siinä tuli karkeasti mutta täsmällisesti SKDL:n 60-luvun pääongelma: pohjoismaisen sosiaalivaltion puitteet oli rakennettu, kipeimmät perinteiset epäkohdat korjattu. Mikä neuvoksi, kun tavoitteet toteutuivat?

Mao Zedong oli ollut radikaalien kansandemokraattisten opiskelijoiden suosima kulttihahmo jo joitakin vuosia, mutta hänen ajatustensa voimalla oli arvosteltu Neuvostoliiton jähmeyttä ja vanhoja stalinisteja, ei omaa uutta johtoa. Sellainen sopi ja sitä

sai jatkaa, mutta Puolakka hahmotteli kotimaisia johtopäätöksiä Maon ajattelun pohjalta. Sitä ei siedetty. Vaikka Puolakka ei maininnut puhemies-tään nimeltä, nuorisoliiton johto haistoi poikkeaman ja tuomitsi varmuuden vuoksi Kiinan kulttuurivalankumouksen. Suurlähetystö ei huolinut tuomiota.³⁴

Nuorisoliiton liittokokouksessa SKP:n vähemmistön vanhakantaiset hamusivat mahdollisesta maolaisuudesta välittämättä näitä nuoria liittolaisikseen uudistuslinjaa vastaan ja ehdottivat Matti Puolakkaa ja Elis Heikkilää keskushallitukseen. Heidät kuitenkin torjuttiin. Keskushallitukseen pääsi vain yksi alle 20-vuotias. Vaikka puoluevähemmistö siis osoitti valtakatoikkoinnissa tiettyä ennakkoluulottomuutta, asiakysymyksissä vanhakantaisten kritiikki katsoi vain taaksepäin. Tauno Wallendahrin ohella äänessä olivat Oili Suomen turkulainen työläisporukka ja Kymen piirin edustajat. »Ennen kuin alamme luoda uutta pitää meidän tuntea kaikki se vanha, mikä ennen meitä on luotu», vaati Kotkan Metsolan Juhani Taari. Turun Raunistulan Arvo Aalto piti paikkansa pitämättömänä väitettä, että »työläisnuorisosta puhuminen olisi fossiilijatetta.» Oili Suomi ja kymiläiset vaativat liittoa panostamaan edelleen ohjelmatoimintaan, lähinnä tanshumaamiseen.³⁵

Tällaiset asenteet eivät ratavarren nuorukaisia miellyttäneet. He olivat lähtöjään uudistuslinjan innokkaita kannattajia ja menestyivät sen riveissä, esimerkiksi Jakke Terän uudessa toimitusneuvos-

³⁴ Matti Puolakka, 'Meidän aikamme ja SDNL', ja Ossi Sjöman, 'Hyvä Toveri Matti Puolakka', molemmat Terä 1/1967. Puolakan kirjoitusta lainattiin laajasti *Uuden Suomen* muut lehdet -palstalla 24. 1. 1967. Samanlainen vuoropuhelu käytiin jo toukokuussa 1966 Järvenpäässä keskustelutilaisuudessa SDNL:n tulevaisuudesta. Sielläkin Puolakka näki hyvinvoinnin kasvun kansandemokraattien vaikeuksien pääsyyksi. SKDL:n Helsingin piirin edustaja Pentti Lahtinen kiiruhti vastaamaan: »Emme saa pelätä hyvinvointia.» *Terä* 10/1966. Kulttuurivallankumouksen tuomion kohtalosta Kiinan suurlähetystössä ks. *Helsingin Sanomat* 4. 2. 1967. Maon kasvot nousivat nimiösiivul-logon päälle ensimmäistä kertaa *Soihdun* vappunumerossa 1—2 / 1965. Siinä (s. 9, 51) julkaistiin myös nimimerkillä 'jah' (Jalo Heikkinen vai Jorma A. Hentilä?) esitellyt 'Mao Tse tung'. Heti Puolakan tuomion jälkeen Terä julkaisi (5 / 1967) kaksi Kiinaan entiseen tapaan myötämieleisesti suhtautunutta kirjoitusta, Eero Hankosen 'Kiina — lepäävä lohikäärme' ja Kari Lindströmin 'Mihin uskoa kun Maostakaan ei tiedä'. Otsikostaan huolimatta jälkimmäinenkin luotti kulttuurivallankumoukseen, »se tuntuu kehittyvän hyvin.»

³⁵ KA SDNL:n VIII liittokokouksen pöytäkirja, s. 27 ja liite 8 / 27. 3. Sama, g, liite 14 / 25. 3. (Taari), liite 13 / 25. 3. (Aalto), liite 17 / 25. 3. (Suomi) ja pöytäkirja, s. 22 (Oili Suomi ja kymiläiset). Ks. myös Juhani Taarin kirjoitusta 'Terä — liian moderni', *Terä* 5/1966.

tossa ja Uudenmaan sosialistisen nuorisoliiton liittotoimikunnassa, jonne Puolakkakin kelpasi. Petytyään uudistuslinjan mahdollisuuksiin ratavarren nuorukaiset kääntyivät etsimään jotain uutta, mutta sitä ei taatusti edustanut puolueen vähemmistö. Puoluevähemmistö oli autoritaarista, elämäntavoiltaan jähmettynyttä, jopa kuollutta väkeä, »kääkkiä.» Taisto Sinisalo ei edes tiennyt mitä punkku tarkoitti. Voivatko sellaiset kumoukselliset herättää luottamusta, innosta puhumattakaan? Ratavarren nuorukaiset olivat tyytyväisiä, että järjestöpuseroista ja majapaikkojen 'pillupoliiseista' oli päästy eroon. Niiden perään ei haikailtu.³⁶

Aku ja Jakke eivät vielä Turussa osuneet Alpo Haloseen, joka oli siellä Lahden demokraattisten nuorten edustajana. Alpoa oli koulussa ruvettu sanomaan kommariksi paljon ennen kuin hän itse piti itseään sellaisena. Niin kävi monelle. Maaliskuussa 1967 Alpo hankki Lahteen Helsingin tein-teatterin Sex-kabareen ja hävisi sitten lyseon teinikunnan myrskyisässä kokouksessa puheenjohtajan paikan, moraalisesti epäkelpona. Hän päätti antaa palaa ja marssi SDNL:n piiritoimistoon liittymään jäseneksi. »Siellä istu kaks kolkytviisvuotiasta jät-kää toppataki niskassa, ne säikähti kun joku tuli liittymään.» Liityttyään Alpo lähti Sex-kabareen ra-hoilla Turkuun liittokokoukseen. Siellä hän puuttui asiaan, kun Vietnam oli esillä vain ulkopoliittisessa kannanotossa, jossa toivottiin Suomen hallituksen toimenpiteitä. Se ei tyydyttänyt: Alpo marssi pönt-töön esittämään kannanottoa, joka sai nimekseen 'Avoin kirje ihmisille'.³⁷

Puheenvuorossaan Halonen vastusti työläisnuorison ja koululaisnuorison vastakkainasettelua, »disgrimointia». Mitä sitten tehdään, kun koulu-uudistus toteutuu ja »eri yhteiskuntaluokkien kansakäyminen käy aivan spontaaniksi», hän kysyi. »Kuka on tällöin työläisnuori ja kuka ns. opiskelijanuori.» Alpo puolusti Terän kiisteltyä linjaa ja erityisesti elämäntaparadikalismia, porvarillisen

yhteiskunnan moraalisen perustan murtamista, niin kuin hän sanoi. Jos se oli virhe, »niin SDNL tulee kuolemaan jäsenten vähyyteen.» Liittokokouksen illanvietossa Kuvuorikerholla oli syntynyt 'nuo punapaidat heiltä riistäkää' -tunnelma, Alpo raporto-i edellisen illan tapahtumia *Lapualaisoopperaa* mukailien. Pioneereja oli vaadittu riisumaan vihreät järjestöpuseronsa ja suuntautumaan ulospäin, maailmaan. »Ei sosialismi ole jonkun ylimoralisti-sen pioneerijärjestön monopoli.» Puheenvuoronsa lopuksi Halonen puolusti varovasti »toveri Maoa», joka oli saanut liian vähän huomiota osakseen: häntä ja hänen yrittystään toteuttaa kommunismi ensin kasvatuksellisissa mielessä piti tarkkaan analysoi-da. Kulttuurivallankumoukseen oli kuitenkin suhtauduttava »asiallisen negatiivisesti.»³⁸

Samansukuisesta, joskin varovaisemmasta kou-lulaisnäkökulmasta liiton ongelmia tarkasteli pari muutakin edustajaa Helsingin—Tampereen akselil-ta. Valtalinjana oli kuitenkin epäluuloinen suhtautu-minen koululaisiin ja Teiniliittoon.³⁹

Liittokokouksen jälkeinen kehitys ei tyydyttänyt uutta kaipaavia radikaaleja koululaisia, vaan vah-visti heidän epäluottamustaan kansandemokraattien politiikkaan, myös uudistuslinjaan. Poliitiikan rutiinien rautainen logiikka tuli esiin jokaisessa vähän-kin vakavammassa asiassa. Uudistuskustelun »fraasiluontoisuudesta ja petollisuudesta» voitiin vakuuttua syksyllä, kun SKDL ei asettanut presi-dentin valitsijamiesvaaleihin yhtään nuorta ehdo-kasta koko Etelä-Suomeen. Juuri noissa vaaleissa kannattajien perinteinen uskollisuus mureni, ja suunta jatkui sitten syksyn kunnallisvaaleissa ja vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Nykymenetelmil-lä on saatu selville, että vuonna 1966 kansandemo-kraatteja äänestäneistä vain 71,8 prosenttia äänesti samaa puoluetta myös seuraavissa eduskuntavaa-leissa. Aikaisemmin SKDL:n äänestäjien uskollis-uus oli ollut korkea.⁴⁰ Talvella 1967—68 nuoriso-liiton toiminta hävisi melkein kokonaan näkyvistä.

³⁶ Aku Alasen haastattelu 1982. Haastattellessaan Terään keväällä 1965 SKP:n pääsihteeriä Ville Pessiä Jukka Parkkari esitti, että vanhojen kommunistien suhtautuminen moraalikysymyksiin muistutti kokoomuslaisten suhtautumista. Pessi kiisti, joskin hyvin epävarmasti ja ponnettomasti. Kun Pessiltä kysytiin, kuunteleeko hän Beatleseja, hän ei oikein ymmärtänyt kysymystä. Todistaakseen olevansa ajan tasalla hän viittasi Katri-Helenan iskelmään Puhelinlangat laulaa. *Terä* 2/1965, s. 9—10. Taisto Sinisalo tunnustaa tietämättömytensä punkusta kertoessaan ensitapaamisestaan Aulikki Oksasen emännöimän kulttuuriväen kanssa, muistelmissaan *Niin muuttuu maailma*. USNL:n piirikokouksesta *Terä* 7—8 / 1967.

³⁷ Alpo Halosen haastattelu 1981; olen säilyttänyt hänen kielelleen ominaiset marssit tässä. 'Avoin kirje ihmisille' SDNL:n VIII liittokokouksen pöytäkirjan liitteenä.

³⁸ Alpo Halosen itse kirjoittama puheenvuoro, SDNL:n VIII liittokokouksen pöytäkirja, g, liite 45 / 25. 3. Alpo esitteli samoja ajatuksia veljensä Ilpo Halosen toimittamassa *Soihdussa* (1—2 / 1967, 'SDNL', s. 9—12). Tässä teinin kirjoituksessa hän toivoi nuorisoliiton pyykinpesun laajenevan koko kd-liikkeeseen, niin että »terve objektiivisuus merkitsisi nyt enemmän kuin syvä ja kiihkeä aatteellisuus.»

³⁹ Topi Tolvanen, 'Huulenheittoa ei tarvita', *Kansan Uutiset* 3. 12. 1966, ja hänen puheenvuoronsa liittokokouksen yleiskekustelussa, samoin kuin Kalevi Rasilan puheenvuoro, liite 8 / 27. 3. Epäluuloisesta suhtautumisesta esim. Heikki Typpö, liite 2 / 27. 3. Koululaiskysymyksistä puhuneet valt. yo Unto Kanerva ja Topi Tolvanen valittiin kuitenkin suurimmilla äänimäärillä keskushallitukseen.

⁴⁰ Lainausta: Unto Kanerva: 'Hölmöilyä', *Terä* 19/1967. Nuori-

Liiton kassaan tilitettiin vuoden 1968 jäsenmaksuja yhteensä 916 kappaletta. Se oli kaikkien aikojen pohja. Terän levikki oli pudonnut puoleen vuonna 1967, mutta ei se siihen jäänyt, vaan putosi taas melkein puoleen (1.358). Helmikuussa 1968 nuorisoliiton keskushallituksen ei auttanut kuin lakkauttaa lehti. Viimeisessä Terässä Pekka Saarnio tilitti katkeruuttaan: kansandemokraatit suhtautuivat epäluuloisesti nuorisoon, käytännössä vallitsivat vanhat asenteet, hidasliikkeisyys, pikkuporvarillinen silmänpuhkominen ja kaksinaismoraali.⁴¹

Hulluna vuonna 1968 äärivasemmistolainen nuorisokenttä oli avoin. Terä lakkasi eikä Soihutkaan ilmestynyt. Jäi tilaa etsiä uudistuslinjan jälkeistä, toista vastausta oman leirin murenemisen aiheuttamaan kriisiin. Miten irtautua työväen kulttuurin kuolemansyleilystä, mutta säilyttää oma radikaali identiteetti? »Vaikka ne [uudistuslinja] oli mukavampia ja fiksumpia, niillä ei ollut sisältöä. Jos mä jatkan ton porukan kanssa mä degeneroidun itsekin. Mä rupesin keräämään neitseellistä jengiä», Aku Alanen kertoo ajatelleensa.⁴²

Kun nuortaistolaisuuden virallinen syntyhistoria vuonna 1971 ja sen jälkeen luotiin, sen yhdeksi kulmakiveksi tuli käsitys, että kd-liikkeen uudistuslinja edusti rappiota ja revisionismia. Silloin piti peitellä se, että monet nuortaistolaisuuden johtomiehet olivat itse lähtöisin tuon uudistuslinjan sisältä ja sen entisiä innokkaita kannattajia.⁴³ Liikkeen todellisen luonteen ja synnyn dynamiikan ymmärtämisen kannalta tämän seikan tunteminen on välttämätöntä.

Tietenkin kd-liikkeen nuorten uudistajien kahden polven välillä oli merkittäviä eroja, esimerkiksi vanhempien kiinnittyminen leiriin ja nuorempien hakeutuminen kohti 'neitseellistä jengiä'. Näiden kahden sukupolven rajaksi voidaan vetää syntymävuosi 1947, siis Etelä-Suomessa. Ne, jotka festiva-

livuonna olivat 15-vuotiaita tai vanhempia, näkivät leirin ja kansandemokraattisen nuorisoliikkeen vielä voimissaan ja ehtivät sisäistyä sen erilliskulttuuriin. Heidän ensisijainen fooruminsa oli kd-liike, he kantoivat sen perinnettä ja kulttuuria. Nuorempien ensisijainen foorumi oli oppikoulu ja Teiniliitto. Ensimmäinen uudistajapolvi hylkäsi isänsä pyrkimällä pois heidän ghetostaan kohti 'normaaliyhteiskuntaa', mutta seuraava kd-polvi lyöttäytyi aivan päinvastaiseen kulttuuriseen liikkeeseen, joka käynnistyi 60-luvun puolimaissa: nuoriso, myös taustaltaan porvarillinen, rupesi hylkimään 'normaaliyhteiskunnan' ja erityisesti koulun arvoja. Juuri tämä 'normaaliyhteiskunnan' sisäinen ideologinen prosessi esti ratavarren nuoria ja muuta kd-uudistuslinjan toista polvea hylkäämstä kommunismia kokonaan. Ei Ralf Nordgrenkaan hylännyt sitä. He vaistosivat, että sille voisi tulla uutta kysyntää, jos sen osaisi muotoilla uudelleen, ideologian eikä leirin varaan, ja jos saisi itse päättää, missä oli mukana. Ratavarren nuoret ryhtyivät rakentamaan uutta, *ei-luokkakantaista*, radikaalia, vasemmistolaista nuorisoliikettä. Kun sellainen oli sitten muutama vuoden kuluttua pystyssä, he joutuivat ottamaan nimekseen 'luokkakantaiset'. Ehkä historiasa kiehtoo juuri sen kyky julmaan ironiaan.

Kun vallankumouksen mahdollisuudet kotimaassa näyttivät ehtyneen, niitä oltiin valmiit etsimään kolmannesta maailmasta, jonka joukkotiedotus toi uudella tavalla lähelle: Vietnamin sodasta, Kiinasta, Kuubasta. Se oli ollut suomalaiselle kommunismille perinteisesti hyvin vierasta aluetta, melkein autiomaata. Elokuussa 1967 Pertti Hynynen käänsi *New Left Review*istä Terään Che Guevaran laajan kirjoituksen 'Vietnam ei saa olla yksin'. Saatesanoissaan suomentaja sanoi, että tuntemattomilla seuduilla sissejä johtaneen Chen »kuva maailmasta vaikuttaa kauhealta — jopa epätodelliselta», mutta nämä nuorukaiset tunsivat kirjoituksen romanttisten päättösanujen puhuvan suoraan heille:

Missä kuolema meidät yllättäneekin, olkoon se tervetullut, edellyttäen, että taisteluhuutomme on saavuttanut vastaanottavaisen korvan, että toinen käsi ojentuu käyttämään aseitamme, että muut taistelijat ovat valmiit tehostamaan kuolinvirttämme konekiväärien laululla ja uusilla sodan ja voiton huudoilla.

CHE⁴⁴

soehdokkaat olivat HuK Mikko Kankainen Jyväskylässä ja lääkäri Pauli Räsänen Oulussa. Vaalimerot: Tom Moring: *Political Elite Action: Strategy and Outcomes*, Helsinki 1989, s. 123. John Liljelund: *Centerpartiet, väljarna och väljarsvandringarna 1966—1988 — En analys med ekologisk inferens*. Licenciat-avhandling i allmän statslära vid Statsvetenskapliga fakulteten vid Helsingfors Universitet, september 1989, s. 116.

⁴¹ KA SDNL Ce 33 keskushallituksen pöytäkirja 10.—11. 2. 1968, liite 4. Lainaus: Pekka Saarnio: 'Tilitys', Viimeinen *Terä* 19. 3. 1968. Ks. myös Saarnion 'Mitä nyt ja taas', *Terä* 2 / 1968. Pekka Saarnion haastattelu 1990.

⁴² Aku Alasen haastattelu 1982.

⁴³ Virallisen tulkinnan varhaiset versiot: Unto Kanerva: 'SDNL:n kehitys 60-luvulla', *Info* 2/1971, ja 'Sosialistisen Opiskelijaliiton kriisin syyt ja luonne (Mitä laajin selvitys)', *Soihdunkantaja* 1/1971.

⁴⁴ Che Guevara: Vietnam ei saa olla yksin, *Terä* n:o 14 / 22. 8. 1967. Hynynen siteeraa näitä sanoja vielä 1983 ('1968 — tuo vuotemme alun loppuna ja lopun alkuna', Tapio Bergholm (toim.) *Punaista apostoleista opiskelijaradikalismiin*, Kiikala

Uusvasemmisto

Che Guevara surmattiin Boliviassa 9. lokakuuta 1967. Siinä hän makasi paareilla, yläruumis paljaana, haavat näkyvillä, partaisena, kuvattuna paljaiden jalkojen takaa kuin Mantegnan *Kuollut Kristus*.

Se kolahti, Suomessakin, sillä syksyllä 1967 oli meneillään ilmapiirin muutos, jossa nuorten intellektuellien ja kulttuuriväen radikaalista ja vasemmistohakuisesta liikehdinnästä ja puheesta syntyi varsinainen uusvasemmisto. Siitä oli puhuttu paljon, vuosikausia, uumoiltu, toivottu ja torjuttu, mutta raskaus oli mennyt yliaikaiseksi. Nyt se viimein syntyi. Meidän ei tarvitse perehtyä sen koko paljon vatvottuun problematiikkaan: otan esiin vain kolme tarinamme kannalta kiinnostavaa tunnusmerkkiä, jotka tulivat näkyville juuri syksyllä 1967. Niiden perusteella voidaan kirjoittaa syntymätodistus uusvasemmistolle; niiden merkeissä hahmottui sen sisällä myös tuleva nuortaistolaisuus.⁴⁵

Ensinnäkin avoin tuki kolmannen maailman kumousliikkeiden aseelliselle toiminnalle. Se oli uutta. Perinteinen vasemmisto tuki kolmannen maailman liikkeitä silloin kuin muisti ja aina yksinomaan niiden poliittisia ja sosiaalisia tavoitteita. Nuoremmissa vasemmistossa vallitsi pasifismi. Sadankomiteassa vielä 1966 'tutkijat' nujersivat 'marssiijat', mutta nyt vanha debatti sai uutta sytytettä. Monet luopuivat ehdottomasta pasifismistaan ja uskostaan kehitysapuun, koska »kehitysmaitten proletaarit» eivät siitä juuri kostuneet. »Aivan selvästi on käynyt ilmi viimeaikaisista tapahtumista, että he katsovat tarvitsevansa aseita», kirjailija Marja-Leena Mikkola kirjoitti alkusyksystä 1967.

Vahvimmin tähän suuntaan sysäsi Vietnam. Oli vaikea kiistää vietnamilaisten oikeutta väkivaltaan, koska heidät nähtiin uhreina ja koska väkivalta selvästi tehoi. Daavidin linkona oli Kalashnikov. Elokuussa 1967 Suomessa järjestettiin ensimmäi-

nen uuden tyylin mielenosoitus Vietnamin sotaa vastaan. Ei tyydytty tavalliseen suomalaiseseen hautaissaattoon tai puhetilaisuuteen ennestään samoin ajattelevien kesken, vaan joukko radikaaleja tunkeutui suoraan pimeyden ytimeen, Amerikan päiville Porvooseen. Esiintymistapa oli riehakas, epämuodollinen; Alkoon viittaavia miellelyhtymiä ei karsittu minimiin. Mielenosoitukset jatkuivat syksyllä ja niiden pohja laajeni; lokakuussa Teiniliitto oli ensi kertaa mukana. Leskisläisten sosialidemokraattien perustama ja johtama nuorisoliitto SNK otti ensimmäistä kertaa kantaa Yhdysvaltoja vastaan, nähtävästi lähinnä veljesjärjestöjensä vaikutuksesta. Pohjoismaisten nuorsosialidemokraattien kokouksessa Ålborgissa norjalaiset ehdottivat suomalaisten kauhuksi jo suoraa yhteydenottoa Vietnamin FNL:ään ja Havannan Tricontinentaliin.

Sadankomitean itsenäisyyspäivän matineassa kirjailijat Arvo Salo ja Marja-Leena Mikkola kallistuivat pitämään FNL:n aseellista taistelua oikeutettuna. Heistä on yleensä mainittu vain Salo, vaikka Mikkola ilmeisesti vaikutti paljon syvemmin. Onko nainen niin vaikea huomata politiikassa? Mikkola asettui Vietnamin puolelle »tämän kansan omilla ehdoilla» ja kannatti ehdotonta solidaarisuutta. Hänen puolestaan avustukset saisi käyttää vaikka aseisiin. Kehitysmaiden nationalismi oli hänelle vierasta, »mutta mikä minä, sivistetty ja hyvinvoinnyt, olen niitä tuomitsemaan.»⁴⁶

Uusvasemmisto näki myös oman yhteiskunnan uudessa valossa, ehkä osittain Vietnamin sysäyksestä. Nähtiin Suomen valtion sorto- ja kontrolliluonne ja korostettiin sitä. Sekin oli uutta. Vanhalta vasemmistolta nämä teemat olivat painuneet unhoon; se oli, nyt kommunisteja myöten, valtiossa ja sen johdossa mukana. Ja sadankomitealainen nuori vasemmisto oli toiminut kunniallisesti ja pidättyvästi: uskottiin että valtio kuuntelisi järkipuhetta. Englantilaiset rauhanaktiivit olivat tätä ajatusta vähän ihmetelleetkin.

Uusi vaihe alkoi lokakuun vallankumouksen 50-vuotispäivänä 7. marraskuuta 1967. Silloin perustettiin Marraskuun liike sen keskustelun ja kohun

1983, s. 84). Uudessa käännöksessä on pari pientä, mutta kiinnostavaa korjausta: nyt toivotaan Chen taisteluhuudon saavuttavan *jonkin* vastaanottavaisen korvan ja käsien ojentuvan ei käyttämään aseita vaan tarttumaan niihin. Alkutekstissä konekiväärien laulu oli staccato: vuoden 1967 Suomessa ei kansandemokraattisen nuorisolehden lukijoiden voinut olettaa tuntevan tuollaista sanaa. Kd-sukupolvien jakoon ajatuksia antoi Pekka Saarnion haastattelu 1990.

⁴⁵ Uusvasemmistoa koskevan kirjoittelun näkyvin alkumerkki oli Hannu Taanilan kirjoitus kirjassa *Jäädytetyt saatavat* 1965. Ks. myös Ulf Sundqvist: 'Finlands nya vänster', *FBT* 4/1966, s. 8. Pertti Hynynen, *Aikalainen* 1/1966. Risto Kolonen katsoo ('Ylioppilaat ja työväenliike', III, *Sosialistinen politiikka* 1/1979, s. 37) uusvasemmiston alkaneen jo Tilanne-lehdestä 1962. En väitä vastaan, mutta vasta syksyllä 1967 se aktualisoitui poliittisena liikkeenä.

⁴⁶ Porvoon mielenosoitusta kuvasi Christer Kihlman: 'Vietnam i Borgå', *Svenska Demokraten* 8. 9. 1967, ja *Ylioppilaslehti* 19 / 15. 9. 1967, 'Suomalainen mielenosoitus'. Marja-Leena Mikkola: 'Epäonnistumisen kartoitus', *Parnasso* 6, lokakuu 1967, s. 332. Marja-Leena Mikkola: 'Pasifismista', *Ylioppilaslehti* 2 / 19. 1. 1968. Johan von Bonsdorff: 'Kolmannen maailman väkivalta. Onko radikaalipasifismi vain paperitiikeri', *Ydin* 6/1967, s. 188—89. Matti Jahkola esitteli jo Frantz Fanonin *Mediisiin* (3/1967). TA SNK PM:t ja alustukset 1967 'Pohjolan sosialidemokraattisten nuorisoliittojen III kongressi Ålborgissa 18.—20. 8. 1967'.

pohjalta, joka oli saatu heräämään siitä, että joka talvi vuraan Suomen pääkaupungissa kymmeniä puliukkoja kuoli hankeen. Heille hankittiin suuri ja kauhea yömaja, Lepakkoluola. Marraskuun liikkeen toiminnassa oli mukana parisataa henkeä, lääkäreitä, juristeja ja sosiologeja, jotka veivät uutta ajattelua myös tutkimuksen ja valtioteorian piiriin. Itsenäisyyspäivänä liike järjesti puliukkojen juhlan, jossa rohjettiin tarjoilla jopa olutta. Tilaisuus televisioitiin irvokkaana vastakohtana tasavallan virallisille 50-vuotismenoille. Se oli provokaatio, aivan kuin tunkeutuminen Amerikan päiville: oppi tällaiseen tuli maailmalta. Marraskuun liikkeessä sai vastakaikua myös toinen kansainvälinen slogan: suora toiminta. Johan von Bonsdorff innostui räväkästä alusta niin, että ennusti Suomenkin nuorison kohta avaavan kaduilla toisen rintaman sissiliikkeiden tueksi »med flygblad och plakat, hungerstrejker och flaggbränning.» Sadankomiteankin piirissä alettiin ajautua kohti yhtenottoa valtion kanssa, kun Erik Schüller ja Seppo Oikkonen kieltäytyivät aseista ja pysyttelivät itsepintaisesti kannassaan hylkäävien päätösten jälkeenkin.⁴⁷

Uusvasemmiston kolmas syntymämerkki oli irtautuminen vasemmistopuolueiden sisäisen korjaamisen ajatuksesta. Se oli kiinnostanut varhaisempia 60-luvun nuoria vasemmistolaisia ja monia vanhempiakin. Ajatus ei kuollut kokonaan, mutta putosi tärkeysjärjestyksessä monta pykälää alaspäin. Uusvasemmisto oli itse ikään kuin puolue tai ainakin sen ydin.

Irtautuminen vanhasta vasemmistosta sujui Suomessa hitaammin ja horjuvammin kuin muualla lännessä. Suomalaisessa sivistyneistössä niin harva oli käynyt läpi lainkaan vasemmistoa, että otti aikansa ohittaa mitään. Kommunismi oli melkein kokonaan kokematta. Pariisissa vasemmistolaiset koululaiset kapinoivat tunnetun kommunistirunoilijan mukaan nimetyn Paul Eluard -lyseon autoritaarista johtoa vastaan, mutta Suomeen ei Elvi Sineron tai Arvo Turtiaisen yhteiskoulua voinut kuvitellaan. Hyvä kun Minna Canthille oli tohdittu koulu nimetä. Intellektuellit eivät olleet täällä tulleet kommunistiseen puolueeseen sodassa tai sen jälkeen eivätkä lähteneet siitä 1956. Kommunistinen puolue oli sivistyneistölle kirjoittamaton proletaari-

nen lehti. Toinen tekijä oli kansanrintamahallitus. Se herätti aluksi suuria uudistumisen toiveita, vasemmistopuolueet olivat olennaisia ja vahvoja ja siellä mihin Suomessa on totuttu tuijottamaan: valtion keskuksessa. Pertti Hynynen ryhtyi valmistelemaan *New Left Review*'hun laajaa erittelyä Paasion hallituksen avaamista uusista mahdollisuuksista siirtyä sosialismiin. Pian hän kiitti onneaan, että juttu viivästy, sillä ennen pitkää, varsinkin lokakuun 1967 devalvaatiossa kävi ilmi että myös vasemmistopuolueet harjoittivat 'normaalia' maltillista politiikkaa. Sosialismista ei ollut ollenkaan kysymys.

Uusvasemmistosta puhuttiin paljon kansandemokraattien uudistuslinjan piirissä ja sen aineksia oli rutkasti Kansan uutisten kulttuurisivuilla ja Saarnion ja Saunion Terässä. Mutta SKP:ssä ja SKDL:ssä selviteltiin parhaillaan (eikä 1956) välejä stalinismin kanssa, eivätkä useimmat sen taistelun osanottajat voineet mitenkään irtautua oman puolueen uudistamisen ajatuksesta. Kansandemokraattien uudistajat olivat sen vuoksi uusvasemmistossa vain toisella jalalla. Vähän selvemmin se eteni pienessä Socialistisessa opiskelijaliitossa, jonka Ele Alenius oli 1965 perustanut avukseen SKDL:n sisälle. Siellä ne, joilla stalinismi ei ollut oman perheen ja suvun olennisinta historiaa, alkoivat vähitellen kaivata raikkaampaan ilmaan, tekemään itse omaa politiikkaa. SOL:n koulutusseminaarissa syksyllä 1967 Jyväskylässä pääalustaja Kalevi Kivistö liikkui edelleen aleniuslaisen ajattelun piirissä, mutta Ilpo Halonen kehotti jättämään SKDL:n asiat vähemmälle ja tarttumaan ylioppilaiden ideologiseen murrosvaiheeseen, tiedostamisprosesseihin ja liikehdintään. Ajatus sai kannatusta. Ilpo teki Soih-tua ja johdatteli yhdessä SOL:n ensimmäisen pääsihteerin Unto Kanervan kanssa liittoa uusvasemmistolaiseen suuntaan.

Ilpo oli Alpo Halosen isovelji. Veljesten äiti oli ollut Haukivuorella sosialidemokraattisena kunnantaluutettuna, mutta muuttanut sitten avioeron jälkeen poikien kanssa Lahteen. Ilpo tuli Helsinkiin opiskelemaan 1963 ja kiinnostui kommunismista, jota Pentti Saarikoskikin näytti kannattavan. Mutta yleinen kiinnostus johti vain harvoin konkreettiseen ratkaisuun, liittymiseen, mukaanlähtöön. Siihen melkein jokainen 'ulkopuolinen' tarvitsi jonkun konkreettisen ihmisen, joka kehotti, vei ja rohkaisi. Ilpolla se oli opiskelijaboksin vuokraisäntä, hänen serkkunsa Esa-Pekka Salosen isä, niin kuin hän miehen nykyään määrittelee. Hänen yllyttämään Ilpo rupesi käymään Akateemisen Socialistiseuran kokouksissa ja sai heti ihmetellä Tuure Lehénin

⁴⁷ Johan von Bonsdorff: 'Den andra fronten', FBT 1—2/1968, s. 3—4. Pekka Peltola, 'Peggy Duff maailmanrauhan hyväksi', *Ydin*, näyttenumero 1966, s. 15. Ilkka Taipale: 'Poliittisia vankeja?' *Ydin* 3/1967, s. 104. Antero Jyränki: 'Virkavallan vastustamisen laillisuus', *Ydin* 7/1967, s. 211—13. Kappaleeseen on vaikuttanut myös Marja Tuomisen käsikirjoitus »Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia».

alustusta Togliattin testamentista: kuin toisesta maailmasta, jostain kaukaa, vanhaa mutta jotenkin kiehtovaa. Nämä miehet olivat itse operoineet valtakumoussodassa, Espanjassa. Parin—kolmen kerran jälkeen Ilpoa esitettiin jo ASS:n puheenjohtajaksi, mutta hän kieltäytyi. »Ne koki siellä että mä olin kaikkein radikaalein uudistusmielinen kun mä en tullut niinkun perheen piiristä, ja niin mä olin.»

Lahtelaisen kaverinsa Heikki Laavolan välityksellä Ilpo tutustui sosialidemokraattisiin opiskelijoihin, joiden piirissä virisi uusvasemmistolaisista ajattelua. Heidän parissaan hän sitten enimmäkseen liikkui. Ideologi oli Pertti Hynynen, joka lokakuussa 1967 kävi jo Tukholmassa Länsi-Euroopan uusvasemmiston tapaamisissa. Samaa väkeä olivat Ilpo Manninen, Riitta Suominen ja Eeva-Liisa Wallenius, ja ruotsinkielisistä Nicke Torvalds. Rohkeimmin uutta linjaa edusti tamperelainen Liisa Manninen, joka johti Opiskelijoiden YK-liittoa. »Liisa Manninen teki lähtemättömän vaikutuksen meikäläiseen.» Myös Topi Autiosaari ja Jakke Laakso osallistuivat YK-toimintaan.⁴⁸

Mutta kaikki tämä oli vielä oireilua, läpimurto jäi kevääseen 1968.

Jo tässä uusvasemmiston alustavassa vaiheessa syksyllä 1967 syntyivät sen sisälle myös ensimmäiset nuorleninistien ryhmät. Monissa maissa uusvasemmisto oli kehittynyt vuosikaupalla ilman leninismien hajuakaan, mutta Suomessa se oli alusta alkaen kuvassa, koska uusvasemmisto syntyi niin myöhään. Seurauksena oli se, että nuorleninismi sai Suomen uusvasemmistossa kiinteämmän ja keskeisemmän roolin kuin muualla. Se oli sitä itseään.

Ensimmäinen selkeä ryhmä olivat maolaiset.

Maolaiset

Tultuaan nuorisoliitossa torjutuksi Matti Puolakka perusti elo—syyskuussa 1967 Helsingin marxilais-leniniläisen seuran. Toinen kärkihahmo oli opiskelija Tauno-Olavi Huotari, 25, joka kuului TPSSL:n piiri- ja toimikuntaan, oli Sadankomitean »marssiinjan» johtajia ja oli sinä kesänä käynyt tutustumassa

⁴⁸ Lainaukset Ilpo Halosen haastattelusta 17. 9. 1990. Muuten ks. »Mitä laajin selvitys», *Soihdunkantaja* 1, 1971, s. 4. Pertti Hynynen: »Sosialisoimiskeskusteuko umpikujassa?» *FBT* 1/1967, s. 30—31. Tästä näkyvät Hynynen alkavat epäilykset, joskin silloin vielä hyvin lievät; hänen laaja arvionsa ilmestyi viimein nimellä »Kansanrintamapolitiikka», *Marxilainen aikakauskirja* 1/1970, s. 44. Hurskainen 1988, s. 53—55. Hynynen 1983, s. 83—86. Johan von Bonsdorff: *Kun Vanha vallattiin*, Helsinki 1986, s. 143—60.

Italian radikaaliopiskelijoihin. Ryhmä keskusteli kulttuurivallankumouksesta ja kävi useaan otteeseen Kiinan suurlähetystössä, jossa heille näytettiin elokuvia. Jakke Laaksokin kävi siellä, ja sittemmin myös Toivo Autiosaari, vaikka he eivät HMLS:n ydinjoukkoon kuuluneetkaan. Aineistosta tärkein oli tietenkin pieni punainen kirja, Lin Biaon kulttuurivallankumouksen pohjaksi toimittama *Otteita puheenjohtaja Mao Tse tungin teoksista*, joka Kiinan varoin julkaistiin 1967 myös suomeksi. Lähetystön tuella HMLS julkaisi vihkosen *Proletaarinen valtakumous ja hruštshevismi*, jota oli aikomus tulla myymään Kulttuuritalolle lokakuun vallankumouksen 50-vuotisjuhliin. Siihen ei rohkeus vielä riittänyt. Ryhmän kokouksissa kävi kymmenisen henkeä, koululaisia ja opiskelijoita sekä muuan keskiikäinen työtön maalari, entinen SKP:n jäsen, joka kaupitteli rakennustyömailla tuttavilleen seuran vihkosta. Muuan toinen maalari sääli työtöntä ja mielenterveysongelmista kärsinyttä myyjää ja osti vihkosen. Niin maolaisten toiminnan alkaminen tuli tuoreeltaan SKP:n johdon tietoon, ja viimeisiä aikojaan toimiva valvontaosasto järjesti uuden ryhmän heti tarkkailuun.⁴⁹

Oman järjestön varhainen perustaminen antoi periaatteessa etulyöntiaseman, mutta käytännössä se vaikeutti maolaisuuden etenemistä. Salaseuraisuus kohotti mukaantulon kynnyksiä; neuvostosuhteille haitalliset maolaiset oli SKDL:n ja SKP:n piirissä helpompi tunnistaa muustakin kuin lippalakista ja eristää. Samaan suuntaan vaikutti maolaisten helsinkikeskeisyys, haluttomuus toimia puolueettomissa, »viattomissa» järjestöissä, opillisuus ja moralismi, niin että alkuaikoina edes viinanjuontia »ei pidetty arvostettuna.» Näillä eväillä oli hankalaa uida isojen nuorisoujoukkojen parissa kuin kala vedessä, niin kuin suuri ruorimies oli opettanut. »Me oltiin äärimmäisen vakavamielisiä. Vakavuus, se oli ehkä loppujen lopuksi pohjimmainen yhteinen piirre mikä meitä yhdisti», Raimo Laakia kuvaa.⁵⁰

Mutta syksyllä 1967 potentiaalia tuntui olevan. Maolaisia ei koettu ahtaan Mao-laisiksi; he saivat rauhassa edustaa marxismi—leninismiiä ja hyödynnä kiinnostusta, joka sitä kohtaan oli heräämässä. Sitä paitsi Kiina-orientaatio ei vielä silloin välttämättä ollut heikkous. Kiinan kulttuurivallankumous koettiin vasemmistolaisuuden nuorison parissa länsimaisen yhteiskunnan vahvaksi ja varteenotetta-

⁴⁹ KA Aarne Saarisen kokoelma, k. 26, Veikko Sippolan muistiot maolaisista 14. ja 15. 12. 1967. *Otteita puheenjohtaja Mao Tse tungin teoksista*, Helsinki 1967. Jaakko Laakson ja Toivo Autiosaaren haastattelut 1990.

⁵⁰ Raimo Laakian haastattelu 12. 9. 1990.

vaksi kritiikiksi. Mao-merkkiä kantoi aika moni nuori vasemmistolainen, joku sosialidemokraattikin. Rauman teiniteatteri valmisti keväällä 1967 koululainen Katariina Lahden ohjaaman Kiina-kabareen, jonka harjoitukset ja näytöksen rehtorit kielsivät, koska sen epäiltiin suosivan punakaarteja. Raumalaiset kävivät kohun siivittäminä esittämässä tuotostaan Helsingissä. Tällainen tärppi ei jäänyt käyttämättä: Helsinki, Tampere ja Rauma olivat Suomessa ne kolme paikkakuntaa, jonne maolainen organisaatio saatiin pystyyn. Yleensä maolaiset eivät kyenneet organisoimaan Kiinan kulttuurivalankumouksen herättämää kiinnostusta, jota oli yllättävän paljon. Ei se johtunut kyvyn eikä halun puutteesta. Ratkaisevaa oli, että he lähtivät liikkeelle liian aikaisin. Mao-merkin kantajat eivät vielä olleet halukkaita liittymään tiukkaan organisaatioon. Aika ei ollut kypsä.⁵¹

Ratavarren ryhmä

Samana syksynä 1967 lähtivät omaa ryhmää perustamaan myös Aku Alanen, Jakke Laakso ja Topi Autiosaari. Palaverissaan Jaken kotona Keravalla he päättivät luoda vasemmistolaisen, kansandemokraattisen, radikaalin koululaisliikkeen valtakunnallisen yhteysverkoston. Seinältä otettiin pöydälle Suomen kartta ja pistettiin nuppineuloja sinne missä oli »hyviä tyyppejä tai panettavia naisia.» Ei se ollut mikään tiukan järjestäytyneen kokous: Jakke sovitteli samalla naisten hattuja päähänsä, katseli peiliin ja puheli sille. Mutta sen jälkeen ryhdyttiin kuitenkin keräämään puhelinmuistiota ja järjestelmällisesti ja sinnikkäästi luomaan yhteyksiä, organisaatiota. He kiersivät Uuttamaatta, ratavarra, tanssilavoja, koulubileitä ja varsinkin kotibileitä, baareja, Teiniliiton ja nuorisoliiton seminaareja. Legendaarisen alkuvaiheen tarinoita toisteltiin taistolaisliikkeessä

⁵¹ Maolaisten luonnehdinta perustuu heidän arkistoaineistoonsa, KA 1F Helsingin marxilais-leniniläinen seura (HMLS) erityisesti k. 1, Tiedotteet 1 ja 2/1968, jälkimmäisessä erityisesti Matti Puolakan kirjoitus 'Ultra, anarkistijulkaisu'. Sama arkistopaikka, JL/TRE 'Tiedonantajalaisista ja meidän toiminnastamme' (mon., nähtävästi Jarmo Lavilan alustus 1969). Raimo Laakian haastattelu 12. 9. 1990. Vuodelta 1967 ei ole säilynyt maolaisten omaa arkistoa; HMLS:n perustaminen pidettiin aluksi salassa, seuran ensimmäisessä vuosikokouksessa 21. 9. 1969 väitettiin sen olleen olemassa vasta puoli vuotta, kun totuus oli kaksi vuotta. *Punakaarti* 4/1969, Rauman teatteri: *Turun Sanomat* 25. 5. 1967, *Helsingin Sanomien* ja *Uuden Suomen* kulttuurisivuilla kiiteltiin 24. 5. 1967 esitystä informatiiviseksi. Maolaisten kolme järjestöä: KA 1F HMLS k. 1 'Suomen kommunistisen liikkeen nykyisistä tehtävistä' — J. L. (mon., 1971 tai 1972).

myöhemmin jonkinlaisina apostolien tekoina. Keran poikia oltiin tanssipaikalla hakkaamassa, koska he puhuivat politiikkaa. Silloin esiin syöksähti pienikokoinen mustalainen, jolta he alkuillasta olivat ostaneet pullon, tempaisi puukkonsa ja hihkaisi: »Antaa poikien puhua, pojat puhuu asiaa!»⁵²

Se oli suoraa, rohkean henkilökohtaista vaikuttamista, joka suomalaisessa politiikassa yleensä oli laskusuunnassa. Voimana oli elävien kontaktien välittömyys, irtonaisuus ja herkkyyks. Mikä tehtiin, tehtiin heti ja suoraan.⁵³ Akun ja Jaken yhteinen ominaisuus oli häpeän puute, muuten he vetosivat eri tarpeisiin ja eri ihmisiin, vähän kuin hyvä poliisi ja paha poliisi klassisessa kuulustelutilanteessa. Aku keskusteli intiimiä, ei kääntynyt, vaan supatti lupaaville ihmisille niin kuin he olisivat jo sisällä kommunistissa. Akun ulkoinen tyyli-ihanne oli James Dean, mutta sisältä hän oli sadistisen suora kuin muuan toinen 50-luvun hahmo, Allen Ginsberg: hän paljasti itsensä ja katsoi, että se velvoitti puhekumppanin samaan. Jakke ei paljastanut mitään eikä suuntautunut yksilöihin, vaan johtamiseen. Hän osasi juonitella ja puhua isolle joukolle: tikanpoika heti nuoresta, Jakke Jakuttaja, kirjakielinen puhujamestari, joka muisti tai säpsähtämättä sävelsi vastustajalle kiusalliset seikat ja sitaattit. Pokeri ei koskaan pettänyt. Ehkä luunkovuus karautui lopullisesti vasta kapinassa kokeneempaa ja terävämpää oppi-isää, samanluontoista Matti Puolakkaa vastaan. Sellainen on kova paikka.⁵⁴

⁵² Lainaus tyypeistä ja naisista: Aku Alasen haastattelu 1982 ja 1990. Hatut: Toivo Autiosaaren haastattelu 3. 10. 1990. Mustalainen: Seppo Pakarisen haastattelu 1982. Pakarinen oli Kuopiosta; hän oli syksyllä 1968 perustamassa Kurkimäen demokraattisia nuoria muiden politiikasta kiinnostuneiden lukiolaisten kanssa ja tuli valituksi sen puheenjohtajaksi. Hän oli aluksi SKDL:n uudistuslinjan kiivas kannattaja, mutta tutustuttuaan Alpo Halosen ja muihin tulevan taistolaisen nuorisoliikkeen johtajiin hän muutti ajatuksiaan. Hän tuli syksyllä 1969 opiskelemaan Helsinkiin, mutta ryhtyikin taistolaisen nuorisoliikkeen kiertäväksi matkalaukkusaarnaajaksi, ja opinnot jäivät. Nuorisoliikkeen siirtymässä sinipaitavaiheeseen Pakarinen hätistettiin pois politiikasta. Hän on toiminut postivirkamiehenä Pasilan lajitteelukeskuksesta ja ottanut aktiivisesti osaa ammattiyhdistystoimintaan. Virkamieslakon aikana hänen naamaansa näytettiin Demarissa. Alkuvaiheen toimintatavoista myös Jukka Mallisen haastattelu 3. 8. 1990. Mallinen (s. 1950) oli Lahdesta, lyseon teinijengiä, johon Alpo Halonenkin kuului. Hän erkani taistolaisuudesta muita varhemmin, opiskellessaan v:sta 1972 Moskovan yliopistossa.

⁵³ Tällä perusteella Erkki Liikanen katsoo yhä, että toiminta Teiniliitossa 60-luvun lopulla oli hänen poliittisen uransa »paras aika». Ks. haastattelu *Kansan Uutisten Viikkolehde* 25. 2. 1989 (Pertti Jokinen).

⁵⁴ Ginsbergistä Gerald Nicosia: *Memory Babe. A Critical Biography of Jack Kerouac*. Harmondsworth 1986, p. 415. Aku

Ratavarren pojat eivät hätäilleet omaa oikealinjaista järjestöä pystyyn. He olivat toiminnan miehiä ja antoivat käytännön opettaa olemassaolevissa isoissa organisaatioissa, Teiniliitossa ja Suomen demokraattisessa nuorisoliitossa. SDNL:n johto oli neuvoton ja tyytyväinen kun edes joku osasi hoitaa koululaisia. Nuorisoliittoon perustettiin kesällä 1967 koulupoliittinen jaosto, ja syyskuun alusta valtiotieteen ylioppilas Unto Kanerva aloitti koulupoliittisena sihteerinä, ja samalla Sosialistisen opiskelijaliiton ensimmäisenä pääsihteerinä. Hän oli kd-perheestä Vammalasta, alkujaan aleniuslainen, mutta jo vahvasti kallellaan uusvasemmiston suuntaan. Hän suhtautui myötämieleisesti ratavarren aktiivisteihin eikä asettanut esteitä heidän toimeliaisuudelleen. Jaakko Laakso hankkiutui huhtikuussa 1968 jaoston jäseneksi ja sai siinä johtavan roolin. Ratavarren nuorukaiset saivat reilut kolme vuotta kenenkään häiritsemättä järjestellä kansandemokraattista koululaistoimintaa, koska se oli uutta ja vain he osasivat sen. Toinenkin nuorisoliiton henkilöratkaisu osoittautui ratavartelaisten kannalta onnistuneeksi. Lokakuussa 1967 kansainvälisenä sihteerinä aloitti Seppo Kanerva, joka niin ikään suuntautui uusvasemmistoon ja jopa maolaisuuteen. Hän kannatti aktiivista toimintaa Vietnamin sotaa vastaan. »Käytiin kolmestaan Kanervan Sepon kotona Lauttasaaressa», Toivo Autiosaari kertoo, »ja katseltiin silmät pyöreinä kaikkia ruotsalaisia ja saksalaisia lehtiä mitä sillä oli, ja miten pikkutarkasti se oli luokitellut kirjansa. Naureskeltiin kun mytologia-osastokin oli ja siinä ainoana kirjana Raamattu.» Seppo oli hienostunut, aina puku päällä, joten tietty etäisyys ratavarren tyyliin säilyi. Homouden mahdollisuutta he eivät pojanviattomuuttaan tulleet edes ajatelleeksi, mutta ei se ehkä olisi haitannut, vaikka he itse olivat pakonomaisen maanisia heteroseksuaaleja. Ennakkoluulottomuutta oli opittu Yhdistys 9:n tilaisuuksissa. Nuorisoliitossa, Teiniliitosta puhumattakaan, ei siis tukahdutettu aktiivisuutta, joka ei suoraan uhmannut johtoa. Tulevat nuortaisolaiset saivat hengähdystauon, eivät joutuneet heti suojattomina tuleen. Heidän ei myöskään tarvinnut murehtia suhteita emäpuolueeseen, kuten sosialidemokraattien ja virallisten kansandemokraattien,

Alanen levitti Järvenpään yhteiskouluun *Terää*, jossa julkaistiin esittely Allen Ginsbergistä (Juha Kanto: 'Pummi, runoilija, profetta Allen', 16 / 1966) ja käännös hänen runostaan 'Wichita Vortex Sutra'. Ei se muuta todista kuin että hän tiesi miehen. Jakke Jakuttajasta ks. Markku Koski: *Sorsa-diagnoosi*. Poliitikon julkiset kasvat, Jyväskylä 1986, s. 84 - 85. Kosken lahtelaisen muistitiedon mukaan Jaken parivaljakkoa Alpo Halosta sanottiin loogisesti Nakke Nakuttajaksi.

eikä lähetystöön, kuten varsinaisten maolaisten. He saivat tehdä mitä halusivat ja osasivat.⁵⁵

Ratavarren nuoret eivät olleet teoreettisesti kovinkaan lahjakkaita eivätkä ideologisesti ahdasmielisiä, siis kommunisteiksi. He eivät halunneet eivätkä olisi osanneetkaan muotoilla täsmällistä oikeaa oppia. He alkoivat hakea inspiraationsa ruotsin- ja englanninkielisestä uusvasemmistolaisesta kirjallisuudesta ja *Clartén* tapaisista lehdistä, eivät neuvostomarxismista vielä moneen vuoteen, eikä heillä ollut kovin kiinteää yhteistä teoriaa. He operoivat yleiseltä uusvasemmistolaiselta pohjalta, johon he liittivät imperialismiteorian, etujoukon ajatuksen ja kansandemokraattisuuden. Jaakko Laakso ja Alpo Halonen olivat selkeän uusvasemmistolaisia, Jakke ja myös Topi kallellaan maolaisiin, Alpo Che Guevaran suuntaan. Aku Alanen oli perinteisin kommunisti; Matti Pyhälä oli käynyt pitämässä opintokerhoa Alasten olohuoneessa Poukantiellä ja Aku oli hämmästykseseen havainnut, että vähemmistökommunismi saattoi kannattaa myös intellektuaalisin perustein. Mutta elämäntapa erotti: vanhat stalinistit ja sosialistiset maat olivat liian kivettyneitä.

Ilpo Halonen kävi Neuvostoliitossa kuin vieraalla planeetalla. Toivo Autiosaari lähti 1968 opiskelemaan DDR:n Bogenseehen, jossa nuorisojärjestö FDJ:lla oli ulkomaalaisille nuorkommunisteille tarkoitettu poliittinen koulu. Oman elämäntavan ja DDR:n todellisuuden välistä ristiriitaa ei kirjeissä lainkaan peitelty. Päiväykset olivat Luostarikoululla, postimerkit niin, että puoluejohtaja Walter Ulbricht osui pää alapäin, tuskin sattumalta, sillä koko tämä jengi kiinnitti ihmeen suurta huomiota kirjeidensä ulkoasuun. Maanpuolustusjärjestö GST oli suojeluskunta, sikäläiset epäpoliittisia ja harmaita ja suhtautuivat omituisesti Tshekkoslovakian miehihitykseen. »Toimenpide oli oikea, mutta välillä tuntuu

⁵⁵ Lainaukset Toivo Autiosaarelta 3. 10. 1990. Näissä luonnehdinnoissa on nojaututtu ratavarren ryhmän keskinäiseen kirjeenvaihtoon hieman myöhemmältä ajalta, Toivo Autiosaaren kirjeisiin Aku Alaselle 1968—69 ja Jaakko Laakson kirjeeseen Aku Alaselle 6. 7. 1968, AAP. KA SDNL Keskushallituksen pöytäkirjat 2. 7. ja 8. 10. 1967 ja 3. 4. 1968. Seppo Kanerva esiintyi Kanerva Cederströmin ja Riikka Tannerin elokuvassa *Lenin-setä asuu Venäjällä*. Liityttyään nuorisoliittoon 1966 hän kirjeessä Terälle ('Toverit', 15 / 1966) kannatti lehden moitittua linjaa, koska se oli radikaali, vallankumouksellinen ja suhtautui terveesti sukupuoliasioihin. Hengähdystauko: samalla tavalla uusvasemmistolaisen opiskelijaliikkeen herätessä 60-luvun alussa Yhdysvalloissa julkisen huomion sai SPU, Student Peace Union, ja pienempi SDS »thus gained crucial breathing space during which it could develop its own distinctive brand of politics.» Maurice Isserman: *If I Had a Hammer... The death of the Old Left and the birth of the New Left*, New York 1987, p. 203.

etteivät he itse usko sitä.» Apeita tunnelmia vahvisti elämä »ilman vittua»: viimeinenkin nainen johon hänellä oli mahdollisuuksia katkaisi yllättäen ja syytä ilmoittamatta välit. Vähän vanhempana ja kynnisempänä Topi olisi kyllä haistanut välirikon Stasintuoksun. »Synkältä näyttää tulevaisuuskin täällä näissä naisasioissa. Ainut mahdollisuuteni päästä täällä naimaan on enää satakiloinen siivojatar.»⁵⁶

Aku Alanen muisti nämä lähtökohdat opiskellessaan Berliinissä yliopistossa muutamaa vuotta myöhemmin; hän ei DDR:n koettuaankaan aikonut luopua aatteesta, »(on sen verran perverssiksi tullut tuo huumorin taju siellä Suomessa), mutta muutama kerran olen ajatellut sitä 60-luvun lopulla esittämäämme arviota itsestämme: Jos me eläisimme sosialistisessa maassa niin 90% luokkakantaisen nuorisoliikkeen johdosta olisi joutunut pahantapaisten lasten kasvatuseleirille.»⁵⁷

70-luvun alta nämä lähtökohdat eivät hevin näy. Jo FDJ-koulun lukuvuoden 1970—71 ryhmän kirjeissä sävy oli toinen: asiallinen, tiukka, 'periaatteellinen', niin kuin ajan slogan kuului.⁵⁸

Jos uuden ja vanhan vasemmiston ero oli »of outlook, temperament and style»⁵⁹, nämä nuorukaiset kuuluivat ilman muuta uuteen vasemmistoon. Tyyli oli yhtä tärkeä kuin muutkin seikat. Alpo tiesi tyylin perusteella olevansa eri miehiä kuin nuorisopiirin toimitsijat ennen kuin politiikasta oli puhuttu mitään. Ihmisiä katselemalla sai usein ratkaistuksi, kenen kanssa kannatti ruveta juttelemaan. Tyyli näkyy myös Akun kuvauksessa ensitapaamisesta Alpon kanssa:

Joku oli nähnyt Lahden nuorisopiirin lehden, että sinne oli koululainen kirjoittanut. Mä rupesin kyselemään, kävi ilmi että se oli Ilpo Halosen veli. Ilpo opiskeli Helsingissä ja oli ASSissa mukana ja Alkossa töissä. Mä soitin Ilpolle, se ei tiennyt velipojasta, oli ollu kiltti poika, luki 13-vuotiaana iltarukouksen vielä. Se anto numeron, mä soitin samana iltana Lahteen, sovittiin että tavataan teinien taidetapahtumassa. Mä en odotanu paljoa, se oli puhelimesta aika varautunut. Mä funtsasin että se on joku piirin nynny minkä

ne on saanu. Mulloli kassillinen viinaa mukana, tavattiin nuorisopiirin rappusilla. Se oli kanssa ostanu kassillisen viinaa. Tää Apassi, Pipsa oli sillon paikalla. Me istuttiin kolme yötä niitten keittiön lattialla ja puhuttiin, sen äiti oli ravintolassa töissä ja me saatiin olla rauhassa. Se puhu Marshall McLuhanista ja silloli baskeri, lähtee Che Guevaraks, se oli just kuollu. Mä käytin baskeria kanssa. Alposta näki heti ensi silmäyksestä että siinä on jätkä joka tulee meille, vaikka sille oli suuri hämmennys tavata jätkä joka ajattelee eri tavalla. Se Santun jengi [puoluepiiri, piirisihteeri Santeri Eerola] oli todella kamalaa, ykskään nuori ihminen ei olisi lähtenyt Santun kelkkaan.⁶⁰

Alpo Halonen oli ratavarren ydinryhmän alkuvaiheen merkittävin yhteys. Häpeää hänkään ei näyttänyt, mutta toisin kuin Aku tai Jakke tai yrmeän proletaarinen Topi, hän oli ns. nasta kundti ja kaunis poika, ja spontaani. Hänellä oli kosolti aitoa, pinnistämätöntä eroottista vetovoimaa. Alpon kohdalla näkyi ensimmäisen kerran kuvio, joka toistui sitten monta kertaa kun nuortaistolaisuus saapui uuteen kaupunkiin. Hän ei ollut yksinäinen kylähullu: tuntumassa oli muitakin kuin »tää Apassi, Pipsa.» Lahdessa oli 60-luvun puolivälissä vaikuttanut ensimmäinen pieni radikaalipolvi, lähinnä Sadankomitean merkeissä, mutta se oli Ilpo Halosen lailla jo siirtynyt Helsinkiin. Seuraava polvi oli laajempi ja löyhempi. Siinä oli koululaisia, joita kiinnosti maailma ja kulttuuri ja kaikenlaiset vaihtoehdot koulun ja perheen konformismille. »Radikaalisakki ja hippisakki ei olleet eriytyneet»: kaupunki oli pieni, kaikki tunsivat toisensa, samat ihmiset puhuivat keskenään ja hakivat jotain uutta, kävivät perjantaisin Lahden demokraattisten nuorten sosialistiklubilla ja sen jälkeen dokaamassa, kokeilivat pilveä, bailasivat, tutustuivat seksuaalisuuteensa. Tässä löyhässä vaihtoehdojengissä oli tontti underground-henkisille hepeille, mutta myös radikaalille politiikalle: tarvittiin yksi tai muutama teiniaktiivi, uusvasemmistolainen organisaattori, joka järjesteli kaikenlaista toimintaa ja välitti yhteyksiä »suureen maailmaan» eli Helsinkiin. Lahdessa tämä politrukki — sanaa ei tietenkään käytetty — oli Alpo Halonen, joka hankki kaupunkiin sex-kabareen ja muuta suuren maailman väkeä, kuten Jaakko Laakson, joka yksissä kotibileissä ojensi Jukka Malliselle

⁵⁶ Ilpo Halosen haastattelu 1990. Toivo Autiosaari Aku Alaselle 14. 10. 1968 (ensimmäinen lainaus), 15. 11. 1968 ja 9. 3. 1969 (jälkimmäinen lainaus), AAP. Toivo Autiosaari on elokuussa 1990 ystävällisesti antanut luvan lainata kirjeitään.

⁵⁷ Aku Alasen lähettämätön ht-kirje Berliinistä ilmeisesti Jaakko Laaksolle 1974, AAP.

⁵⁸ Yrjö Kekin kirjeet Aku Alaselle 1970—71, AAP. Kekin suhde Alaseen oli tietenkin etäisempi kuin Autiosaaren.

⁵⁹ David Cauter: *The Year of the Barricades. A Journey through* 1968, New York 1988, p. 33.

⁶⁰ Aku Alasen haastattelu 1982. Ratavarren poikia ärsytti erityisesti se, että Santeri Eerola poistui toimistostaan virka-ajan päättyessä ja lukitsi puhelimen kaappiin, etteivät pojat olisi voineet käyttää sitä. Tätä he eivät pitäneet vallankumouspuolueen toimihenkilölle ominaisena käytöksenä. Marjut Helmisen haastattelu 3. 10. 1990.

Maon punaisen kirjan. Mallinen tarttui siihen kiihkolla, koska sitä siteerasi myös hänen kotijumalansa Hans Magnus Enzensberger, joka 'Berliiniläisissä selviöissään' lupasi vallankumouksen, vaikka ydinjoukko vielä oli merkitykseltään epäselvä, strategialtaan haparoiva, ohjelmaltaan epämääräinen, lukumäärältään vähäinen, tulevaisuus hämärän peitossa.

Alpon mukana suurin osa tuosta lahtelaisnuorten joukosta tuli ajan kanssa nuortaistolaisuuteen. Samoja piirteitä näkyi jo Korsossa, Keravalla ja Järvenpäässä, ja vielä vahvemmin sama kuvio toistui talvella 1969—70 Porissa, Mikkelissä, Joensuussa, Seinäjoella, Raahessa, Rovaniemellä, ehkä myös Kuusankoskella—Kouvolassa, siis pienissä ja keskisuurissa kaupungeissa, joissa yksi eriytymätön vaihtoehtojengi oli mahdollinen, joissa ei ollut yliopistoa omine kuvioineen, ja joissa traditionaalinen vasemmistolainen nuorisotoiminta oli joko lakannut tai keski-ikäisten, leiriinsä sulkeutuneiden työläisnuorten puuha.⁶¹

Nelistään ratavarren nuorukaiset ja Alpo puhuvat ensi kertaa hotelli Jukolassa Lahdessa, muistitiedon mukaan uudenvuodenpäivänä, mutta proosallisessa todellisuudessa ilmeisesti 3. tammikuuta 1968, jolloin teinien taidetapahtuma alkoi ja Merja Rostin kokonaan punaisen värin voimaa uhkuva, ehyen moderni 'Hommage à Mao' herätti huomiota ja keräsi kiitoksia.⁶²

Tästäkin kohtaamisesta näkyy, että ratavarren

⁶¹ Lahti: Jukka Mallisen (3. 8. 1990; lainaus) ja Alpo Halosen haastattelut; Jukka Lindforsin ja Markku Salon underground-kirjassa *Ensimmäinen aalto* (Helsinki 1988) haastateltu Markus Heikkerö kuului tähän jengiin. Joensuu: Jussi Silvosen haastattelu 17. 5. 1990. Mikkelä: Raimo K. Tuomen kirjeet Aku Alaselle 1967. Pori: Tapio Furuholm Alpo Haloselle Terään 9. 1. 1970 (kirje on päivätty 1969, mutta kuoren postileima on 1970), AAP. Aku Alasen ja Toivo Autiosaaren haastattelut. Minulla on myös henkilökohtaisia kokemuksia ratavartta lukuunottamatta kaikista näistä kaupungeista vuosilta 1970—73, jolloin aiempi tilanne oli vielä vaistottavissa. Hans Magnus Enzensberger: 'Berliiniläisiä selviöitä', *Parnasso* 4 / 1968, erit. s. 244.

⁶² Aku Alasen, Jaakko Laakson, Alpo Halosen ja Toivo

ryhmä ei ollut yksinomaan suomalaisen kommunismin sisäinen virtaus. He olivat kommunismin haperuvassa organismissa, mutta samaan aikaan myös nuorena ja vilkkaana Teinilitossa. Se oli heidän toinen taustansa. Ja kolmas oli elämäntapa, sopeutuminen nuorison uusien kulttuurien valtavarraan. Teiniliitosta kehittyi vuonna 1967 laboratorio, jossa kokeiltiin siirtymistä vanhasta luokkakantaisesta intressipolitiikasta uuteen, ei-aineelliseen, ideologiseen politiikkaan. Nuorisokulttuurissa vietettiin ensimmäinen hippikesä ja hahmottui underground, 'todelliset bolshevikit valloillaan', ja näiden pintailmiöiden alla tapahtui syvempää kulttuurisia muutoksia. Uudenlaiselle kommunismille avautui kiihottavia mahdollisuuksia, joita tarkastelemme seuraavissa jaksoissa: saadaan tähän mieshistoriaan vähän naisiakin.

Juutimme tuon tarkastelun ajaksi sinne hotelli Jukolan ravintolapöytään, oluet nokan eteen, pohtimaan mitä pitäisi tehdä.

Sitä voi pitää taistolaisen nuorisoliikkeen perustamispäivänä: 3. tammikuuta 1968.

Se kaikki ei jäänyt puheeksi, koska silloin alkoi vuosi 1968.

Ratavarren ryhmä ja muu uusvasemmisto tempautui äkkiä rytmivaihdokseen, nopeaan liikkeeseen, hulluun vuoteen, jonka saalis jaettiin pikkuryhmien kesken keväällä 1969. He saivat melkein kaiken. Miksi? Ja mistä kumpusi tuon esivaiheen jälkeen nuortaistolaisuuden varsinainen syntyvaihe, kesästä 1969 kesään 1971, kaksi vuotta, joiden aikana liike tempaisi vastustamattoman helposti mukaansa sukupolvensa parhaimmiston, niin kuin siinä hybriksessä helposti tuli sanotuksi? Ja miksi se liike ei 'valmiina' ollutkaan sellainen mitä lähdettiin rakentamaan?

Autiosaaren haastattelut. VA STL I Da1, Teiniliiton toimintakertomus 1968, s. 9. Mao-taideteosta on luonnehdittu Tapani Kovasen mukaan, *Suomen Sosialidemokraatti* 5. 1. 1968. Sitä ylistivät myös Matti Rinne *Ilta-Sanomissa* 8. 1. 1968 ja Sakari Sunila *Uudessa Suomessa* 5. 1. 1968.

P.S. Olen artikkelin painoon menon jälkeen saanut merkittävää lisäaineistoa, joka tarkentaa kuvaa varsinkin maolaisuudesta.